

Historische Kring Eemnes

september 2006 jaargang 28, nr. 3

Verschijnt viermaal per jaar

Doel van de vereniging is bevordering van de kennis van- en de belangstelling voor de geschiedenis in algemene zin en de geschiedenis van Eemnes, met aansluitend gebied, in het bijzonder.

Bestuur

Voorzitter:

C.A. Houwer, 035-5387984

Vice-voorzitter:

H.A. van Hees, Kerkstraat 15
3755 CK Eemnes, 035-5389849

Secretaris:

R.T. van der Schaaf, Hasselaarlaan 46
3755 AW Eemnes, 035-5386094

Penningmeester:

J. Frantsen, 035-5310442
HKE-Girorekening nr. 2080362
HKE-Rabobank nr. 315911425

Leden:

R. Ruizendaal, 035-5382945
M.T. van der Schaal-de Valk,
035-5317093

J.J. Smids, 035-5387572

J.J. van Wijk, 035-5314689

Redactie

Eindredacteur: Joop Smids

Opmaak: Hans van Gelder

Redactieadres/advertenties

Graanoogst 3,
3755 HN Eemnes, 035-5387572

Ledenadministratie

B. van Wijk-Blom, 035-5314689,
Raadhuislaan 39, 3755 HA Eemnes.

Lidmaatschap leden € 14,- p.j.,
incl. kwartaalblad, excl. verzendkosten.
Vrienden HKE minimaal € 15,- p.j.
Opzegging schriftelijk voor 1 december.
Losse nrs. € 4,- excl. verzendkosten

Druk: Drukkerij Van Wijland BV - Laren

Internet HKE-actueel

www.historischekringeeemnes.nl
info@historischekringeeemnes.nl

Werkgroepen

Bebouwingsgeschiedenis:

R.T. v.d. Schaaf, Hasselaarlaan 46,
5386094

Beheer archief:

J. J. Smids, Graanoogst 3, 5387572

Bibliografie:

P. Kaarsgaren, Willemserf 78, 5386676

Fotografie:

P. Scholte, Zaadkorrel 16, 5387269

Genealogie:

H.A. van Hees, Kerkstraat 15, 5389849

Tentoonstelling:

M.T. van der Schaal-de Valk,
Watersnip 14, 5317093

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen is slechts toegestaan na toestemming van de redactie.

HKE-97

Inhoud

Oudheidkamer	99
Heeren en vrouwen van Eemnes (<i>Jan Out</i>)	100
Interview met Wiebe van de Kuinder (<i>Cees van Rijdsdam</i>)	102
De oostgrens van Het Gooi (<i>Jaap Groeneveld</i>)	115
Boekbesprekingen	132
Wie kent ze nog?	134
Gezocht: Ebbenhorst foto's	135
Van Agtmaal en Eemnes	136
Met genealogie de wereld rond (<i>Henk van Hees</i>)	137
Een gevoelstemperatuur van -30 tot -40 oC (<i>Meta Loeff-Duurland</i>)	140
⇒ Ledenbijeenkomst op 9 november	141
Denkend aan Eemnes (<i>Wim Loerakker</i>)	142
De Eembrug en Van Klooster (<i>Rom van der Schaaf</i>)	143
Inleveren kopij voor het volgend nummer	144

Van de redactie

Herinneringen worden opgehaald in het interview met Wiebe van de Kuinder. Er zijn mensen die in bitterheid terugblikken op hun leven. Bij Wiebe is dat geenszins het geval, integendeel, zijn herinneringen zijn doordrenkt met humor. In het interview, dat Cees van Rijdsdam met hem had, vertelt hij over zijn niet zo gemakkelijke jeugd, zijn belevenissen in het voormalig Ned. Indië en het harde leven in de bakkerij.

Jaap Groeneveld is grensverleggend bezig in zijn onderzoek naar de werkelijke grenzen ten oosten van het Gooi.

Vanaf 21 oktober is er in de Oudheidkamer een nieuwe tentoonstel-

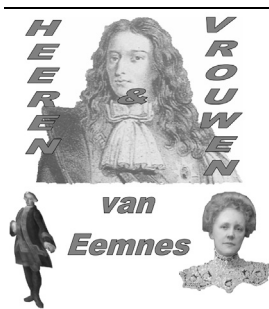
ling. 'Heeren & Vrouwen van Eemnes'. Lees daarover het stukje van Jan Out en kom eens kijken

Dit nummer wordt verder gevuld met kleine, maar vooral lezenswaardige stukjes.

Op de laatste pagina vindt u een lijstje met onze adverteerders. En let wel, we hebben ook sponsors, die met een vast jaarlijks bedrag onze Kring ondersteunen. Wellicht een stimulans voor andere ondernemers/draagkrachtigen dit voorbeeld te volgen. Sponsors en adverteerders worden van nu af aan steeds vermeld in dit kwartaalblad als waardering voor hun steun.

Joop Smids

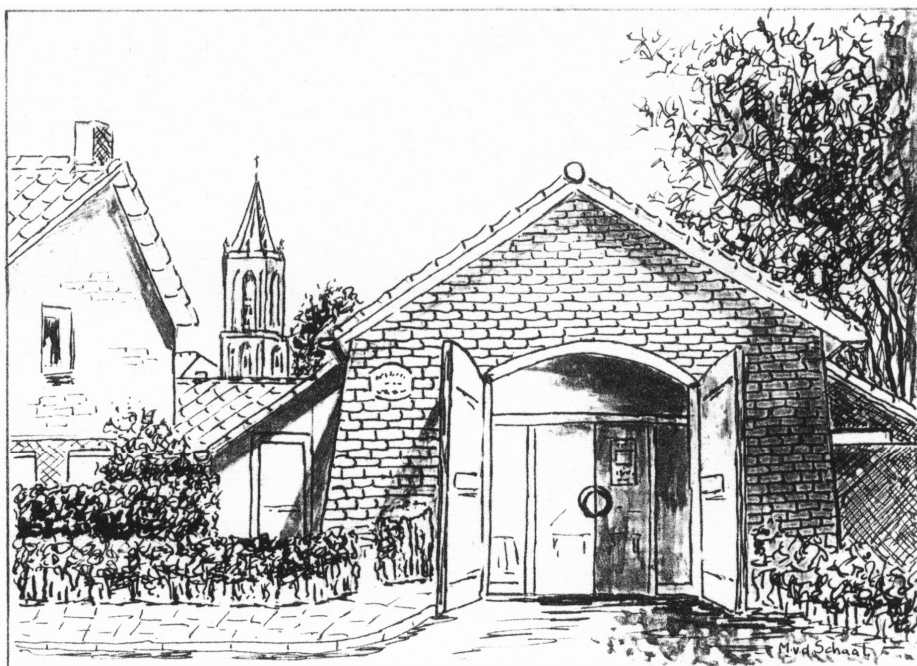
Oudheidkamer

Tentoonstelling

Heeren & Vrouwen van Eemnes

vanaf 21 oktober tot medio april 2007

Oudheidkamer Eemnes
Raadhuislaan 2a
Telefoon 035 - 5382375

Geopend:
zaterdag van 14.00 - 16.00 uur
Toegang gratis

HKE-99

Heeren en Vrouwen van Eemnes

Tentoonstelling in de Oudheidkamer van Eemnes

van 21 oktober 2006 tot medio april 2007

elke zaterdag van 14-16 uur; vrij toegang

Op 21 oktober wordt er in de Oudheidkamer van Eemnes een nieuwe tentoonstelling geopend.

Deze tentoonstelling gaat over de heren en vrouwen, die in het verleden de bevoegdheid hadden om allerlei bestuurders (schout, secretaris, koster, schoolmeester, beurtschipper enz.) te mogen benoemen. In Eemnes is vanaf 1674 prins Willem III, de latere koning van Engeland, de Hoge Heer. Hij had niet alleen benoemingrecht, maar ook de hogere en lagere rechtspraak. Hij mocht doodvonnissen (laten) uitspreken en ten uitvoer brengen.

HKE-100

Hiervoor had hij in Baarn een Rechtshuis laten bouwen.

Als tegenprestatie had hij hier het Jachtrecht. Het voormalig "jacht-huisje" aan de Heidelaan herinnert ons aan het "koninklijk jachtrecht", dat leden van het Huis van Oranje tot in de vorige eeuw hebben gehad.

In 1714 is Eemnes (of liever zijn de beide Eemnessen: Binnendijk en Buitendijk) als "ambacht" (= een rechtsgebied) verkocht aan de meest biedende. De Staten van Utrecht hadden dringend behoefte aan geld. Ysaak van Norden, een rijke Amsterdammer, wordt de nieuwe eigenaar. Hij mag nu de functionarissen benoemen, maar heeft niet de rechtspraak.

Wel koopt hij apart van de Staten het recht om de predikanten van beide hervormde kerken te mogen benoemen (op voordracht van de kerkenraden). Dat recht wordt het "agreatierecht" genoemd. Tot 1922 is dat blijven bestaan; er zijn dus heel wat dominees door de ambachtsheren en ambachtsvrouwen in de loop van twee eeuwen benoemd!

Na het overlijden van Ysaak van Norden is zijn weduwe, Jannetje Parvé, hier de ambachtsvrouwe. Zij heeft er echt werk van gemaakt: een belangrijke brief aan de Staten over een netelige kwestie ligt op de tentoonstelling als bewijs.

Na haar zijn de Hasselaers (waar onze Hasselaarlaan naar is genoemd) ambachtsheren van Eemnes (vanaf 1735). Eerst vader Cornelis, slechts twee jaar, daarna zijn zoon Pieter Cornelis. Beiden hebben veel te doen gehad met de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). En ook andere "Heeren en Vrouwen van Eemnes" waren vaak hier bij betrokken. Daarom op deze tentoonstelling ook aandacht voor deze Compagnie.

De Franse tijd brengt de omwenteling: geen bevoegdheden meer voor de Ambachtsheren. Wel mag het kerkelijk recht worden uitgeoefend. De titel is in de ogen van Johan Sebastiaan van Naamen ook belangrijk. Misschien hoopte hij op herstel van de rechten, toen hij de "heerlijkheden van de beide Eemnessen" uit de nalatenschap van de Hasselaers kocht.

Hij was al heer van Scherpenzeel. Zijn twee zonen konden nu ieder een titel erven. De beide takken van de familie Van Naamen, die van Scherpenzeel en die van Eemnes, hadden door de jaren heen veel contact met elkaar. Huwelijken tussen leden van de familie kwamen een aantal malen voor. Op de tentoonstelling wordt over de maatschappelijke positie van deze familie verteld: hun banen, hun landhuizen, hun hobby's. Nog heden ten dage komen de afstammelingen op fami-

liedagen bij elkaar. En nu nog hebben zijn grote bezittingen in en rond Scherpenzeel.

Over de titel "van Eemnes", die eigenlijk het laatst gevoerd werd door de Ambachtsvrouwe Agatha Johanna Citters-Van Naamen van Eemnes, wordt door haar nakomelingen uitgezocht, wie die mag voeren. Jhr. Schelto van Citters, de laatste die het agreatierecht uitoefende, deed het niet. Hij was trouwens ook nog Heer van Gapinge. Zijn zoon, die in de oorlogsjaren zijn erfgenaam werd en die in 1945 overleed, voerde ook deze titel niet. Zijn verloofde en erfgenaam mevr. C.M. Dubois, die in Zwitserland woonde en in 2003 overleed, was wel enige keren in Eemnes op bezoek, maar zij noemde zich ook niet "van Eemnes".

Daarmee is waarschijnlijk een eind gekomen aan de reeks "Heeren en Vrouwen van Eemnes". Overigens is H.M. Koningin Beatrix nog steeds "Vrouwe van Baarn, Soest en Ter Eem". En ook die titels zijn uit de periode, dat het Huis van Oranje deze ambachten van de Staten van Utrecht kochten.

Wilt u iets meer te weten komen over de Heerlijkheden van de beide Eemnessen en de bezitters hiervan, kom dan kijken op de tentoonstelling in onze Oudheidkamer. Open: elke zaterdag van 14 tot 16 uur.

Jan Out

Wiebe van de Kuinder van bakker tot rustend burger

Aan het werk in de bakkerij (± 1960).

De rustende burger

Interview: **CEES VAN RIJSDAM**

Wie is Wiebe van de Kuinder en in welke familie is hij grootgebracht?

Ach, moet ik dat nu nog vertellen, want de echte Eemnessers kennen mij allemaal, getuige de aanspreektitel die ik op straat hoor: “hé, bakker!”. Ik ben de oudste uit een gezin van vijf kinderen. Mijn vader was Jan van de Kuinder (geboren in 1899) die op 71-jarige leeftijd in 1970 is overleden. Mijn moeder heette Cornelia Maria Prinsen (geboren in 1902) en overleden toen ze nog maar 33 jaar was in het jaar 1935. Uit dit huwelijk (gesloten in 1926) werden vijf kinderen geboren: Wiebe (1927), Jeanne (1928), Riek (1929, overleden in 1998), Bep (1932, overleden in 2004) en Jannie (1935, overleden in 1989).

Mijn geboortedatum is 16 augustus 1927 en de plek was de woning bij de bakkerij aan de Laarderweg 44. Mijn moeder is in het kraambed van het vijfde kind overleden en toen was ik nauwelijks acht jaar. Vader Jan had het toen erg

GEMEENTE Loosdrecht PROVINCE Wierick
 N°. der akte 15

Op den negen intwaigsten September 1926 is het huwelijk voltrokken tusschen
Jan van de Kuinder
 geboren te Cemnes den 25 September 1899
 zoon van Niebe van de Kuinder
 en van Rijkje Spelt
 weduwnaar van

Cornelia Maria
 geboren te Loosdrecht den 19 October 1902
 dochter van Jan Prinsen
 en van Adriana Pensenbrink
 weduwe van

Huwelijk Jan van de Kuinder en Cornelia Maria Prinsen.

KINDEREN UIT DIT HUWELIJK GEBOREN.				
VOORNAMEN.	GEBOREN		OVERLEDEN	
	TE	DEN	TE	DEN
1 <u>Niebe</u>	<u>Cemnes</u>	<u>16 Aug '27</u>		
2 <u>Adriana</u>	"	<u>18 Aug '28</u>		
3 <u>Rijkje</u>	"	<u>30 Aug '29</u>		
4 <u>Gysbertje</u>	"	<u>4 April '32</u>		
5 <u>Jannetje</u>	"	<u>24 Oct '35</u>		

Kinderen, geboren uit het eerste huwelijk.

moeilijk, het vele werk in de bakkerij en tevens de zorg voor vijf kleine kinderen. Binnen het jaar waren er meerdere huishoudsters over de vloer. Toen verscheen Trijntje Giliam uit Friesland; zij had gereageerd op een advertentie in het christelijke dagblad De Standaard (nu: Trouw) en kwam op zicht en gesprek; dat verliep voorspoedig en zo kwam zij als huishoudster in huis voor dag en nacht.

Mijn vader was uit de directe zorgen en na een jaar zijn ze getrouwd (in 1936). Vader was toen 37 jaar en moeder Trijntje was 21 jaar (geboren in 1914). Uit dit tweede huwelijk van mijn vader werden zeven kinderen geboren : Hieke (1937), Frans (1939), Pier (1944), Nelie (1946), Klasien (1947), Jan Jacob (1951) en Attie (1953). Dus twaalf kinderen in een druk bakkersbestaan aan de Laarderweg. Om het gezinsverhaal compleet te maken het volgende: moeder ging in 1999 naar De Blinkert in Baarn en na vier maanden was er ruimte beschikbaar in Theodotion in Laren, waar ze nu vanaf 2000 woont. De kinderen zijn uitgewaaid en zien elkaar nog op verjaardagen.

KINDEREN UIT DIT		HUWELIJK GEBOREN	
1. <i>Hieke</i>	Geboren te <i>Gemnes</i> op <i>24 April 1937</i>	7. <i>Attie Olga</i>	Geboren te <i>Gemnes</i> op <i>18 Sept. 1953</i>
Overleden te _____ op _____		Overleden te _____ op _____	
2. <i>Frans</i>	Geboren te <i>Gemnes</i> op <i>2 April 1939</i>	8. _____	Geboren te _____ op _____
Overleden te _____ op _____		Overleden te _____ op _____	
3. <i>Pier Evert Jan</i>	Geboren te <i>Gemnes</i> op <i>29 Feb '44</i>	9. _____	Geboren te _____ op _____
Overleden te _____ op _____		Overleden te _____ op _____	
4. <i>Neltje Fokje</i>	Geboren te <i>Gemnes</i> op <i>16 Aug. 46</i>	10. _____	Geboren te _____ op _____
Overleden te _____ op _____		Overleden te _____ op _____	
5. <i>Klasina --</i>	Geboren te <i>Gemnes</i> op <i>24 Dec 47</i>	11. _____	Geboren te _____ op _____
Overleden te _____ op _____		Overleden te _____ op _____	
6. <i>Jan Jacob</i>	Geboren te <i>Gemnes</i> op <i>20 Jul 51</i>	12. _____	Geboren te _____ op _____
Overleden te _____ op _____		Overleden te _____ op _____	

Kinderen, geboren uit het tweede huwelijk

HKE-104

GEHUWD op <u>15 Juli</u> 19 <u>36</u>	in de gemeente EEMNES provincie UTRECHT
<u>van de Kuinder</u> <u>Jan</u>	en <u>Giliam</u> <u>Trijntje</u>
geboren te EEMNES	geboren te <u>Boxum - Baarderadeel</u>
op <u>22 September</u> 1899	op <u>11 Juli</u> 1914
zoon van <u>van de Kuinder</u> <u>Wiebe</u>	dochter van <u>Giliam</u> <u>Pier</u>
en van <u>Spelt</u> <u>Rijkje</u>	en van <u>van der Veen</u> <u>Kieke</u>
	zegelwet 1917, juncto art. 136 burgerlijk wetboek.
Vrij van zegel ingevolge art. 32, 6°, der	De Ambtenaar van den burgerlijken stand, <u>Mmmmm</u>
Man overleden te EEMNES op <u>10 NOV. 1970</u> 1	Vrouw overleden te _____ op _____ 1

Huwelijk Jan van de Kuinder en Trijntje Giliam

Nu wordt het tijd om jouw levensloop eens nader te belichten, vind je niet?

Accoord! Ik zal beginnen met de periode van de Lagere School. Geboren in augustus moest ik in Eemnes een heel schooljaar wachten tot 1 april om geplaatst te kunnen worden op de School met den Bijbel (nu: De Wegwijzer), maar in Laren kon ik direct per 1 september komen op de School met den Bijbel (nu: De Scheper). Ik schijn een goede leerling geweest te zijn, al was ik niet altijd even makkelijk in mijn gedrag, dat had ook veelal te maken met het feit dat ik een bakkerszoon was en dus 's morgens vroeg vaak moest helpen in de bakkerij. Namen van leerkrachten uit die tijd waren: meester Ietswaard, meester Vos, meester Daniëls (die zo goed kon spelen op zijn viool, tot ergernis van ons als kinderen), de gezusters en juffrouwen Geel en meester Van der Houten. Zoals gezegd: vanaf tien jaar werkte ik al mee in de bakkerij, voornamelijk in de dagelijkse bezorging van brood. Na de Lagere School ging ik naar de Handelsavondschool in Hilversum, dat was vier avonden in de week!

Mijn dagprogramma in die jaren zag er als volgt uit: om vijf uur beginnen, om

tien uur vers brood bezorgen (eerder mocht niet vanwege de Wet tegen Nachtarbeid!), om één uur even snel thuis eten, 's middags bakken van koekjes, roggebrood en beschuit, om zes uur eten en dan fietsen naar de avondschool; dus: eigenlijk nooit vrije tijd en helemaal geen vakantie!

O ja, het eerste "uitje" herinner ik me nog goed: het was nog voor de oorlog en het was een pinksterweekend; op zaterdagavond met vader (na het werk) op de fiets naar Amsterdam, vandaar per nachtboot naar Lemmer in Friesland, op zondag ter kerke (Eerste Pinksterdag).

Op de maandag teruggefietst over land en op dinsdagmorgen stonden we weer in de bakkerij.

De eerste reis naar het buitenland vond plaats in 1968, we gingen toen met z'n zessen per vliegtuig naar Dubrovnik in Joegoslavië.

Bakkerij Van de Kuinder, een begrip in Eemnes, eerst in Eemnes-Binnen, later in Buiten. Hoe verliepen de ontwikkelingen van het bedrijf?

De vader van mijn vader was al bakker aan de Wakkerendijk 236, het huidige bedrijf van Datavisie. Mijn vader pleegde nieuwbouw aan de Laarderweg en

Vader Jan van de Kuinder op het Laarderhoogt (1924).

HKE-106

vanaf 1926 tot zeker 1965 waren er dus twee bakkerijen Van de Kuinder. Het bedrijf aan de Wakkerendijk werd gevoerd door Frans van de Kuinder, een broer van mijn vader en zijn neef Bart van de Kuinder. De bakkerij aan de Laarderweg 44 viel onder de bewindvoering van vader Jan en Wiebe. Later werd het bedrijf verkocht aan Ben v.d. Heiden (van De Uitschieter) die van

Moeder Marie Prinsen met Jeanne, Vader Jan van de Kuinder met Wiebe en dienstbode Jannie de Bruin-Ruizendaal voor het woonhuis/winkel aan de Laarderweg 44 (1929).

HKE-107

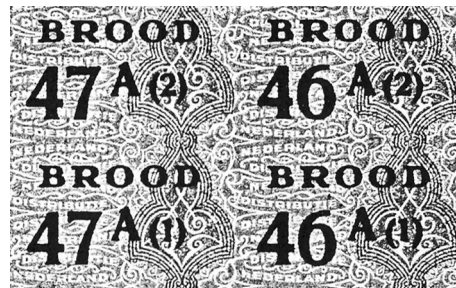
1983 tot 1996 samen met zijn vrouw Joke de bakkerij runde. Na de dood van Ben heeft Joke het bedrijf voortgezet tot 2001.

Vandaag de dag zit in het pand Laarderweg 44 Optiek Turnhout Modebrillen.

De bakkerij aan de Wakkerendijk had destijds bezorgadressen aan de Wakkerendijk richting Baarn, de Heidelaan en enkele adressen in Lage Vuursche. De zaak Laarderweg bezorgde brood op de Wakkerendijk vanaf nummer 236 richting Eemnes-Buiten, de Meentweg en het toen nog kleine dorp. Er werd vroeger veel thuis bezorgd, vanaf tien tot twaalf uur; zo'n 95% werd bezorgd, weer of geen weer! Ik heb maar een jaar in de winkel gewerkt, voor de rest altijd buiten. Als bezorger bouw je een band op met de klanten en was er altijd wel tijd voor een gesprekje, dat had zeker zijn charme, elke dag aan huis. Mijn bezorgwijk was de Laarderweg, Veldweg, Nieuweweg, Molenweg en bij de gereformeerden in Laren. Ik reed eerst op de bakfiets en later op de driewieler trapfiets. Echte broodnijd of broodroof was er niet, wel zijn we nieuwe klanten gaan werven in de zestiger jaren, toen Eemnes ging uitgroeien. Nog even terug naar vroeger, vanaf ongeveer 1950 telde ons dorp (stad!) vijf bakkersbakkerijen: Heek, Hoogland, Luijf en twee keer Van de Kuinder. Toen werd het brood nog met de hand gemaakt en dat proces verliep als volgt: deeg maken (machinaal), deeg rijzen (half uur), afwegen met de hand, punten rijzen en in pannen opmaken, dan de rijskast en tenslotte een half uur in de oven, bij elkaar opgeteld dus ongeveer 3 uur per brood. De productie per dag bedroeg gemiddeld: 150 broden, in de verhouding: 100 wit en 50 bruin.

Je bent opgegroeid in de jaren voor het begin van de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) en was pas 13 jaar toen die oorlog uitbrak. Wat herinner jij je nog uit die oorlogsjaren?

Ach in het begin was alles vrij gewoon en normaal, pas in de periode dat het brood op de bon kwam, veranderde het beeld. De bonnen moesten ingeleverd worden bij de heer Marks die zitting hield in het zaaltje van Café Staal aan de Wakkerendijk. Wij kregen ook een toewijzing om meel te kopen. In die jaren stookten wij de ouderwetse oven op olie, maar toen waren wij gedwongen te gaan stoken met takkenbossen, vanwege de stopzetting van de olietoevoer. Langzamerhand liep de productie sterk terug, temeer daar onze klanten zelf de boter en suiker gingen aanleveren waarvan wij dan de koekjes moesten bakken. Roggemeel werd aangeleverd voor het roggebread en tarwe voor het tarwe-

1944-1945: Toen het brood op de bon was.

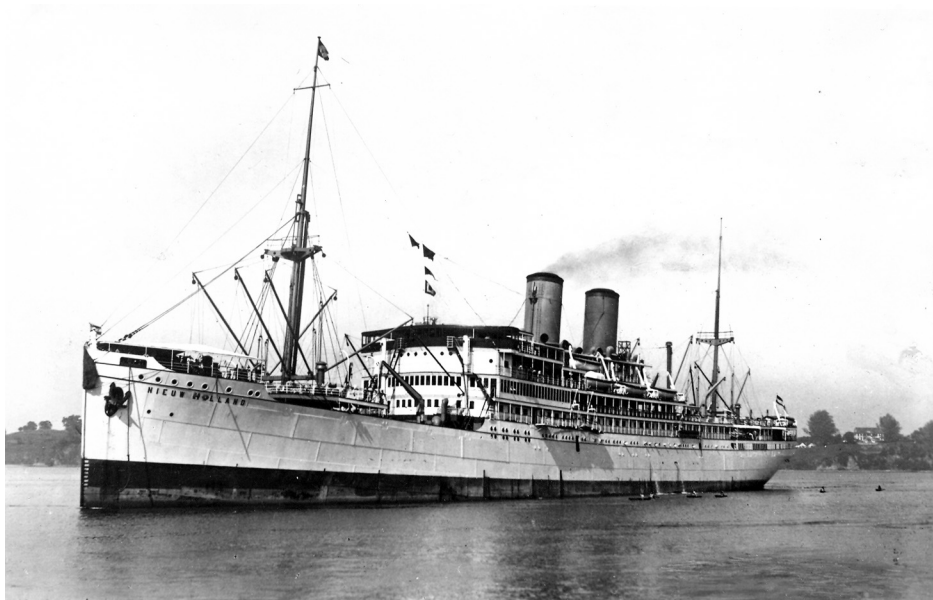
brood. De boeren verbouwden toen veel rogge en er waren uitgestrekte korenvelden. Alle jaren ging de broodbezorging door, natuurlijk hadden we minder inkomsten, maar dat vormde toen geen groot probleem, in tijden van schaarste. Ik herinner me nog goed dat de bakkers Walinga en Hetebrij uit Laren naar Eemnes kwamen om bij ons te bakken (vanwege de takkenbossen). Thuis in de woning aan de Laarderweg was ik vanaf 1944 onderduiker en hadden we een schuilplaats in een dubbel plafond bovenin de hangkast met kleren; dat waren spannende momenten. Duitse soldaten waren ingekwartierd in de jongensschool aan de Eemnesserweg in Laren en liepen patrouilles in Eemnes; ook zijn er wel razzia's gehouden en waren er transporten naar Amersfoort. Op een winteravond waren Bram van Gelder en ik op weg naar catechisatieles in Laren, toen we werden opgepakt en meegenomen naar een kolenhandel aan de Groene Gerritsweg; daar moesten we kolen omscheppen omdat de Duitsers dachten dat er wapens onder verborgen lagen. 's Avonds laat mochten we weer naar huis, dat was schrikken! Op het laatst van de oorlog vernamen wij dat de Engelsen bij Eemdijk lagen; kort daarop volgde de capitulatie en vervolgens vierden we grote bevrijdingsfeesten.

Van 1947 tot en met 1950 verbleef je in militaire dienst en ging je op wereldreis naar Nederlandsch-Indië. Een periode, lijkt mij, om nooit te vergeten, is het niet?

In opleiding in kamp "Bokkeduinen" bij Amersfoort (april 1947).

Dat laatste zeer zeker! In februari 1947 kwam ik voor mijn nummer als lichting 27 in dienst en werd ondergebracht bij de Huzaren van Boreel, die gelegerd waren in kamp "Bokkeduinen" bij Amersfoort. Daar heb ik 8 maanden "gelegen" en werd opgeleid tot huzaar in een verkenningseenheid. In oktober kreeg ik inschepingsverlof, daarna terug naar Amersfoort en met ongeveer 800 man per trein naar Amsterdam om in te schepen op het troepenschip "Nieuw Holland". Toen volgde de zeereis naar Indië die vier weken duurde en ons voerde langs Algiers, door het Suezkanaal naar Aden en toen de oversteek naar Indië. Tussendoor: mijn vader vond dit avontuur en mijn langdurige afwezigheid (in de bakkerij) niet zo leuk, maar voor mij was het een unieke belevenis. Eind november kwamen we aan in Batavia op Java in de haven van Tandjong-Priok en werden we per

Heenreis naar Indië op het troepenschip "Nieuw Holland" (november 1947).

Op patrouille op West-Java, 3^e van rechts: Wiebe (1947).

HKE-110

vrachtwagen naar Tjililitan (een doorgangskamp) gebracht; na een paar dagen werd ik met een aantal anderen doorgestuurd naar Buitenzorg (het huidige Bogor). Daar werd ik kwartiermaker in het kazernecomplex genaamd: 14^e Bat. Met kerst verbleven we in Tjileungsir. Later gingen we per landingsboot naar Oost-Java, van boord in Soerabaja en door naar Pasoeroean en Probolinggo, daar hebben we de 2^e politionele actie meegemaakt. Het was een moeilijke maar ook onvergetelijke tijd; wij hebben veel kameraden verloren, maar ook vriendschappen voor het leven opgedaan. Eind 1949 voeren we per KPM-boot naar Zuid-Sumatra, toen volgde de soevereiniteitsoverdracht en zaten wij in feite zonder werk, in afwachting van onze repatriëring. Begin 1950 terug naar Buitenzorg op Java, waar we onze wapens moesten inleveren en medische keuringen ondergingen, o.a. met betrekking tot de gevreesde geslachtsziekte. In maart scheepten we ons, in Tandjong-Priok, in op het Amerikaanse troepen-transportschip "General Stuart Heintzelmann". We waren blij weer terug te gaan en de vier weken die we op het water vertoefden waren vol van ervaringen, anekdotes en goed van eten en drinken. Aangekomen in Amsterdam kregen we na de ontschepping een sinaasappel, een glas chocolademelk en zeventig Hollandse guldens voor een nieuw pak (van nazorg had men nog nooit ge-

"De drie huzaren" op de Veteranendag in Den Haag (29 juni 2006).

hoord!). Toen naar Eemnes en eindelijk thuis; vader was blij en dankbaar in dubbel opzicht, want zijn maatje in de bakkerij ging weer aan het werk. Diezelfde avond bracht de fanfare ons een aubade, waar veel mensen op afkwamen. Als geschenk van de buurt kreeg ik een bestek, waar ik tot de dag van vandaag nog steeds mee eet!; en een mooi gedicht: "Van Siem Nagel tot aan Roodhart, Van Bram Snel tot Dirk Perier, Allen wilden hiermee zeggen: Welkom Wiebe! Welkom hier." In 1992 ben ik nog een keer teruggegaan naar Indonesië en heb in Soerabaja het graf van mijn neef Wiebe van de Kuinder bezocht (zoon van Jacob).

Lid van de Veteranen. Wat betekent dat voor jou?

Heel veel! De toenmalige minister van Defensie Relus ter Beek was de eigenlijke initiatiefnemer van het huidige veteranenbeleid. Gemiddeld zes keer per jaar bezoek ik ontmoetingsdagen waar veel Indië-ervaringen worden uitgewisseld en dat houdt nog steeds stand; dat was en is goed voor de verwerking. We genieten nog steeds van vooral de onderlinge kontakten, de uitgebreide rijsttafelmaaltijd en soms zingt Wieteke van Dort liedjes van vroeger uit Indië. Dit jaar heb ik meegelopen in het defilé tijdens de Veteranendag in Den Haag op 29 juni als veteraan van de Huzaren van Boreel. Ik bezoek de Landelijke Veteranendag van de Landmacht georganiseerd door het Ministerie, dit jaar in Zwolle; de Veteranendag van Indië-gangers in Dalen en de jaarlijkse herdenking op 7 september in Roermond bij het Indië-monument. Ook ben ik lid van de Vereniging Oud-Militairen Indiëgangers (VOMI) die ook een maandblad uitgeven; verder ontvang ik een maandblad van Defensie en van het Veteraneninstituut. Er waren en zijn meerdere Indiëgangers vanuit Eemnes, zoals: Jan Rigter (overleden), Kees v.d. Kamp (overleden), Henk van Kassel (overleden), Bouke Elsinga (woont in Nieuw-Zeeland), Gijs Hilhorst (woont in Limburg), Herman Hilhorst, Gieskens, Hoofd, Lammert van Essen, Henk Dop, Herman Fokken, Jan de Lange, Bart Bos, Gerard v.d. Brink en Cor Luijcx.

In 1950 ben je weer aan het werk gegaan. Hoe verliep dat en tot wanneer ben je blijven werken?

De eerste tijd na mijn terugkeer was het best moeilijk om weer te wennen aan de dagelijks terugkerende regelmaat van bakken en bezorgen. Toch, achteraf bezien, is het redelijk snel gegaan en heb ik de zaak weer opgepakt. Ik ben door blijven werken tot mijn 61ste en dus definitief gestopt in 1988. Dat was toch een lange periode van 35 jaar, maar als ik er op terugkijk zijn die jaren omgevlogen. In die periode ben ik er nog tweemaal zes weken tussen uit geweest voor herhalingsoefeningen in Budel. In 1983 heb ik het bedrijf verkocht en het pand verhuurd aan Ben v.d. Heiden, en mijn laatste werkjaren was ik in loondienst bij Ben. Zoals gezegd ging ik in 1988 op 61-jarige leeftijd met de VUT, en heb

Moeder in de noodwinkel aan de Laarderweg (1961).

Garneren van de slagroomtaarten (1961).

Heropening van de winkel in oktober 1961; vlnr: Klasien, Nelie, Jannie, Riek, Bep, Hieke en Wiebe.

*Familie Van de Kuinder t.g.v. de 70^e verjaardag van moeder (juli 1984).
Staande v.l.n.r. Frans, Jeanne, Bep, moeder Trijntje, Wiebe, Hieke, Pier, Klasien, Nelie en Attie.
Gehurkt: Jan, Jannie en Riek.*

toen ook het pand verkocht. In 1991 zijn moeder en ik gaan wonen in het huidige huis aan het Plantsoen. Moeder is hier blijven wonen tot 1999. Daarna heb ik een tijdje alleen gewoond en toen heb ik mijn huidige partner Carla ontmoet en nu zijn wij al weer vier jaar samen. We genieten samen van het leven, fietsen veel en gaan graag op vakantie.

Wiebe, nu wij als lezers jouw levensverhaal hebben mogen aanhoren, wordt het ons eens temeer duidelijk dat het hard en lang werken was in de bakkerij en in de bezorging.

Tevens heb je ons ingewijd in een periode die wij kennen als Nederlandsch-Indië met de vele verplaatsingen en militaire acties.

Het was voor mij een genoegen met jou in gesprek te gaan en ik heb genoten van de plezierige ontmoetingen.

Wiebe, het ga je meer dan goed als "rustend burger".

HKE-114

De oostgrens van het Gooi

DE GESCHIEDENIS VAN DE VERSCHILLENDE GRENSVAKKEN

Door **JAAP GROENEVELD**

Over de grens tussen Holland en Utrecht langs de oostkant van het Gooi wordt meestal geschreven dat hij recht op de Domtoren is getrokken. Daarbij wordt vaak lukraak gesuggereerd dat dit geldt voor de hele grens vanaf de Leeuwenpaal tot aan de hoek in de grens bij Hollandse Rading (paal 16). Een belangrijke oorzaak voor deze mythe is de kaart uit ca. 1539 (afb. 1), waarop de rooilijn is getekend tot aan de Dom, die vaak bijna helemaal wordt aangezien voor de grenslijn in plaats van een klein stukje langs Eemnes. Er is nog al eens op oudere kaarten vermoedelijk daarom gewoon een rechte lijn getrokken. Er bestaan in grote lijnen twee gedeelten, die elk in twee grensvakken uiteen vallen, namelijk de grensvakken langs Eemnes en die langs het Baarnse Veen en De Bilt/Maartensdijk, met hun heel eigen woelige geschiedenis. In dit artikel zal die geschiedenis samenvattend uit de doeken worden gedaan. Verder zal antwoord worden gegeven op de vragen: Welke grensvakken van de huidige provinciegrens in dit gebied zijn eigenlijk werkelijk op de Domtoren gericht? Hoe nauwkeurig is dat gebeurd?

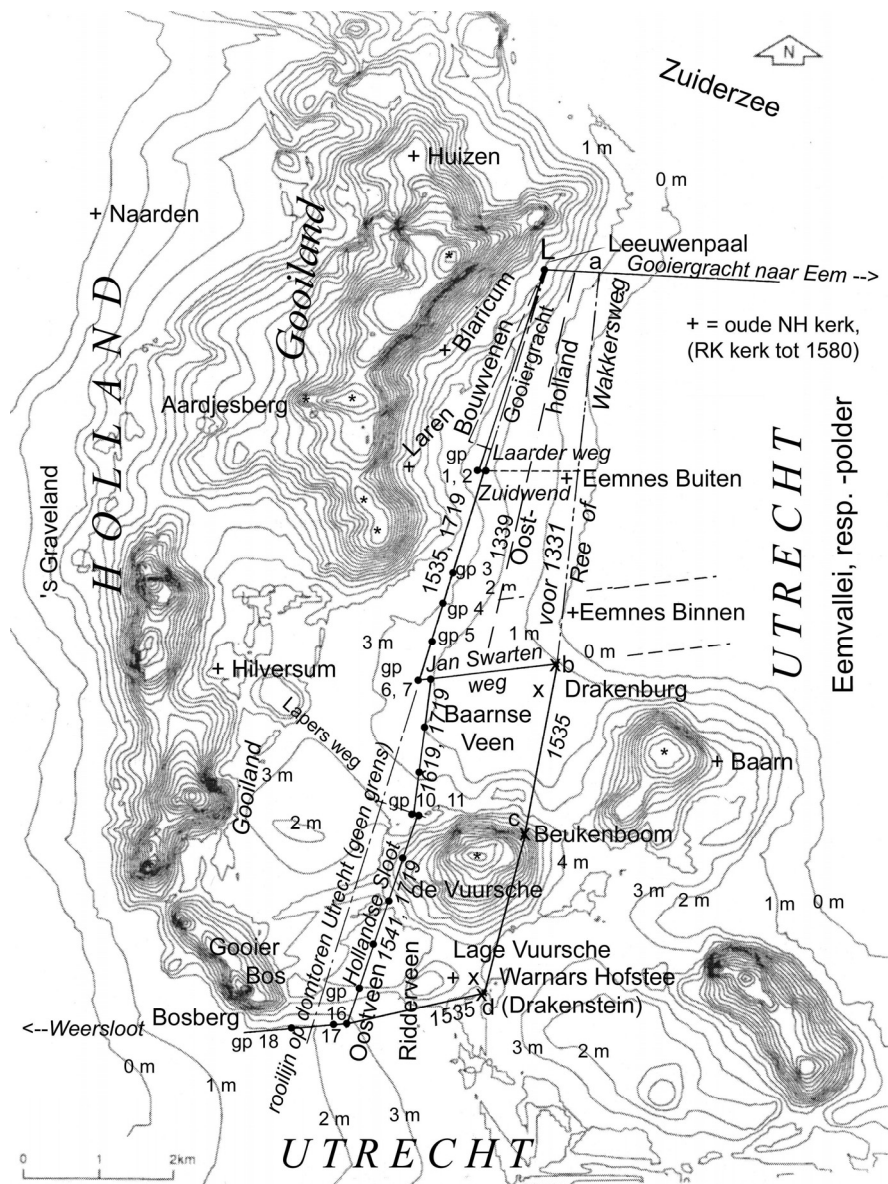
Wie een betrouwbare kaart van het gebied bekijkt zal constateren dat de grens vanaf de Leeuwenpaal naar het zuiden tot aan paal 16 niet recht is en in feite opgebouwd is uit vier grensvakken, die alle een iets andere richting aannemen. Deze grensvakken zijn die vanaf de Leeuwenpaal naar grenspaal (gp) 1, 2-6, 7-10, 11-16. Op de drie knikken staan steeds twee palen vlak bij elkaar. Die markeren de zijdelingse verschuivingen – *inschinkelingen* – in de grens. Zie afb. 2 voor het verloop van de grens en de verschillende paalnummers op de hoeken. Komisch, maar toch jammer, is dat een recent schrijver op grond van ‘gericht op de Domtoren’ een kaartje heeft getekend dat alle grensvakken als een waaier gericht heeft op de Dom, in weerwil van de beschikbaarheid van goede kaarten¹. ‘Hypercorrectie’ noemt men dat. Zo diep geworteld zit de mythe over het richten op de Dom. Daarbij komt ook nog dat er nogal eens van elkaar wordt overgeschreven. Het boek *Tastbare Tijd* (eerste druk)² is zo ook uitgegleden op de kaart van 1539, waarna de Gooi- en Eemlander³ dat nog eens overdeed in de boekbespreking, weliswaar alleen met betrekking tot de omgekeerde V in afb. 1. Zo blijven de mythes in de wereld.

De provinciegrens langs Eemnes

In 1339 haalde Graaf Willem IV van Holland de Eemnessers over om in een afgescheiden gebied ten westen van de ‘roe’ of ‘raye’ – nu Wakkerendijk/Meentweg – te komen wonen en de grond te gebruiken. Hij had al eerder een grens gemarkeerd op de plek van deze dijk, waarmee hij ook dwars door reeds gerealiseerde ontginningen van de Eemnessers ging. De Eemnessers verhuisden daadwerkelijk na ca. 1342 naar dit Oost-Holland genoemde gebied, na het overlijden van bisschop Jan van Diest, wie zij beloofd hadden niet eerder te zullen verhuizen. Daarop brandde in 1346 zijn opvolger Jan van Arkel voor straf hun bezittingen af, waarna de graaf zijn nieuwe onderdanen natuurlijk niet in de steek kon laten. Uiteindelijk werd met graaf Willem V in 1356 de vrede definitief. Op last van bisschop Jan van Arkel werd nu de ‘Leopaal’ – Leeuwenpaal – gesteld en de grens zou sindsdien gericht zijn op de Domtoren en dezelfde moeten zijn als tegenwoordig. Toen was voor het eerst sprake van richten op de Domtoren⁴. Deze werd gebouwd vanaf 1321 en werd pas in 1382 voltooid, 112 m hoog, en zal in 1356 in het toen kale landschap bij goed helder weer al zichtbaar zijn geweest.

De omgrenzing van Oost-Holland was bepaald op 100 roeden vanaf het noordeinde van de ‘roe’ en 300 roeden vanaf het zuidende. De afstanden vanaf de dijk tot de huidige provinciegrens, respectievelijk tot de Leeuwenpaal en paal 6 zijn ca. 900 m en ca. 2275 m. Mits er een zeer onwaarschijnlijke roede van ca. 7,9 m was – een niet te hanteren maatstok – mogen we ervan uitgaan dat het gebied ongeveer half zo groot was als nu⁷. Met een Hollandse (Rijnlandse) roede van 3,767 m worden de maten 377 en 1130 m, respectievelijk. Frappant dat de laatste de helft is van de huidige maat aan de zuidkant. Er kan een verklaring zijn. Namelijk, het veen zal ongeveer gereikt hebben tot de omgeving van de huidige provinciegrens. Laarders en Blaricummies konden zo de resterende helft gebruiken. Na de vrede van 1351, was graaf Willem V in 1356 de strijd opnieuw begonnen. Overigens ging die om grotere belangen. De graaf raakte daarbij het hele veen ten westen van de dijk kwijt aan de bisschop.

⇐ Afb. 1: Fraaie kopie van de schematische kaart van Cornelisz Domisz. en/of Evert van Schaick uit ca. 1539, zuiden boven (gedateerd 1917, *Het Utrechts Archief, Topografische Atlas*, 132-3). Het origineel van de kaart bevindt zich in het Nationaal Archief (VTH 2579). Duidelijk is de lijn te zien tussen de Leeuwenpaal en de Dom te Utrecht, die helaas vaak in zijn geheel als grenslijn wordt aangezien. Slechts het stuk langs Eemnes geldt als grenslijn. De twee naar beneden gerichte armen van de omgekeerde V zijn geen wegen, maar eisen ten aanzien van de intern-hollandse scheiding – raijen – tussen de Gooise grond en die van de Utrechtse eigenaren van het Oostveen. De rechter is de Maartensdijkse eis, gericht op het Sint-Janskerkhof te Laren, en de linker is de Gooise eis, ongeveer gericht op het ‘harde van Lapersweg’ op De Vuursche. Daar ging de kaart om: waar moest die scheiding komen te liggen. Uiteindelijk werd dat het grensvak dat tegenwoordig ligt tussen de palen 11 (Blockhuis op de kaart) en paal 16 (punt van de omgekeerde V).

Afb. 2: Overzichtskaart van het behandelde grensgebied (auteur). Hoogtelijnen ontleend aan W.H. Wimmers en R.R. van Zweden. De jaartallen geven het bestaan van de grens van Gooiland of de grens tussen Utrecht en Holland sinds die tijd aan. De grens tussen Utrecht en Holland liep sinds 1535 vanaf de Eem langs de hoekpunten L (Leeuwenpaal), gp 6, b, c (Beukenboom), d (Drakenstein) en 16. Deze grens bestond zeker in 1619 en naar het zich laat aanzien nog tot 1719.

De bisschop beschouwde overigens ook het wadachtige gebied ten noorden van Eemnes plus de venen en De Vuursche ten zuiden als zijn gebied, want hij zou de grenslijn aan beide zijden gewoon door hebben getrokken volgens de aangehaalde memorie uit ca. 1550. We maken nu een sprong naar 1535.

Leeuwenpaal – paal 1

Dit grensvak is het enige, samen met de sloot van de Leeuwenpaal naar de mond van de Eem, dat de naam ‘gracht’ verdient en als markering onbetwist van 1536 à 1539 dateert. De ontginning door Eemnessers was ook hier weer een eind verder doorgeschoten naar het westen, waardoor hun grond opnieuw afgesneden werd volgens het vonnis van de Geheime Raad te Mechelen uit 1535⁵. Ze maakten bezwaar en claimden de oude grens: *‘hoewel die niet recht en gaat, behoorde [hij] voor ’t gerechte scheytsel gehouden te zyn, also ’t selve van allen ouden tyden voor het scheytsel beyden landen gehouden geweest’*. Volgens het daarop volgende akkoord uit 1536⁶ met Holland mochten de Eemnessers de grond gebruiken tegen *‘dertig placken erftijns’* en de Gooiers moesten hen met rust laten. Dit grensoverschrijdende grondgebruik was gemakkelijker sinds 1528, want Karel V was sindsdien landsheer van Utrecht en Holland. Uit dit akkoord met de Eemnessers blijkt dat hier rechte diepe scheidsloten van een roede⁷ breed moesten worden gegraven om de Gooiers en de Eemnessers te scheiden. In tegenstelling tot het vonnis van 1535, dat een rechte lijn bepaalde vanaf de Leeuwenpaal gericht op de Domtoren tot aan de zuidoosthoek van Eemnes, was er toen sprake van een inschinkeling van ca. 20 roeden bij de Zuidwend (nu Laarderweg). De inschinkeling is tegenwoordig 76,9 meter, overeenkomstig met 20,5 roeden. Alleen de grensmarkering van de grensvakken direct ten zuiden en ten oosten van de Leeuwenpaal werden daadwerkelijk ‘gracht’ genoemd.

De nieuwe gracht naar het zuiden moest beginnen in de oude sloot bij de Leeuwenpaal. De oude sloot zou een natuurlijke waterloop geweest kunnen zijn, waarmee iedereen kon leven als afbakening, in weerwil van de aannemelijke op de Dom gerichte grensbepaling uit 1356 die vermoedelijk allang in het moeras van de herinnering was verzonken. Het afgescheiden gebied, waarin het ‘bosje van Six’ ongeveer het meest zuidelijke deel is, vindt men terug in de andere verkaveling van de Bouwvenen te Blaricum, die tot aan de vaststelling van de gemeentegrenzen in 1824 aan de stad Naarden behoorden⁸. Voor die tijd hoefde het grondgebied van een dorp of stad niet aaneengesloten te zijn. De oude grenssloot, ook gericht op de Leeuwenpaal, is meer naar het westen nog terug te vinden (afb. 3).

Deze huidige Gooiergracht is in 1536 gegraven en had vanaf de Leeuwenpaal eigenlijk gericht moeten zijn op de Domtoren. Op de kaart van 1619 van Lucas Jansz Sinck⁹, in verband met de weer opgelaaide grenskwesties in het zuiden,

zijn duidelijk de Bouwvenen te zien met daarin de hofstede *Ruischen Dael* en de afwijking van de gracht ten opzicht van de rooilijn op de Domtoren (afb. 4). De grens langs de gracht is sinds 1536 ook nooit meer een punt van discussie geweest en is in 1719 met de vaststelling van de provinciegrens natuurlijk overgenomen.

Paal 2 – paal 6

Paal 2 hoort eigenlijk op de huidige rotonde te staan, op de oversteekplaats voor fietsers over de Laarderweg, vlak voor de benzinepomp van Zanolli (afb. 5). Dat staat wat rommelig en het veroorzaakt ook veel rommel, dus is hij langs de grenslijn verplaatst naar een voor iedereen veiliger plek. Hij was trouwens al eerder verplaatst in verband met de aanleg van de Verlegde Laarderweg. Paal 6 staat op zijn oorspronkelijke plek, in de tuin van voormalig theehuis De Heidebloem. Volgens de nadere overeenkomst met de Eemnessers in 1536 hoefde hier alleen maar een *sloot* van vier voet breed en twee *spitten* diep gegraven te worden.

Er bestaat een foto (afb. 6), die hier is afgebeeld, waarvan gesuggereerd wordt dat hier ‘een echte vijf meter brede gracht’ lag¹⁰. Dat hier een ‘gracht’ gelegen

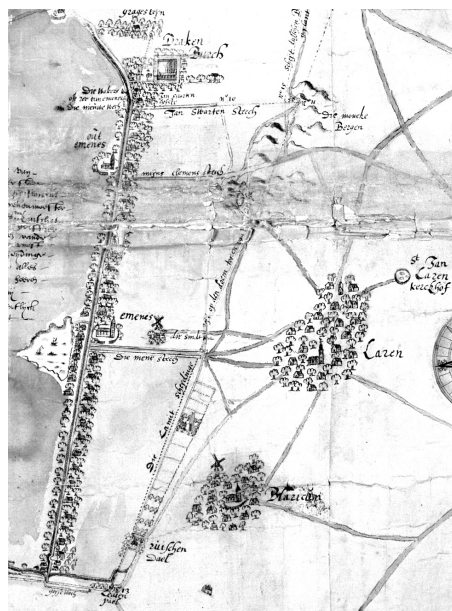

Afb. 3: De oude grenssloot ten noorden van het oude dorp van Blaricum, kijkend in de richting van de Leeuwenpaal. Rechts de noordelijke punt van de Bouwvenen, ten westen van de Gooiergracht (foto auteur).

HKE-120

zou hebben in de zin van een diepe en brede sloot, zoals in het noorden, is een mythe. Dat is zelfs op de foto te zien. Oppervlakkige en plaatselijk diepere ontgronding met onbekend doel wordt niet ontkend. De greppel langs de bebouwde kom van Laren is vervangen door een smal plantsoen en een rij bomen. Meer naar het zuiden is hij meestal nog zichtbaar. Bep de Boer besteedt er uitgebreid aandacht aan in zijn wandeling langs de grens van Laren¹¹. Alleen bij dit vak is sprake van richten op de Domtoren in het verbaal van 14 juli 1719: '(...) zuidwaarts aan zal lopen linie recht op St. Martens toorn te Utrecht, zoverre het district Eemnes binnendijks strekt'¹². Binnendijks wordt hier gerekend vanaf de Zuidwend, lees *Die mene Steech* (afb. 4), in casu Laarderweg.

De straat aan Larense zijde heet officieel *Gooiergracht* (postcodes 1251 VA t/m VG, oneven nummers beginnend bij Smeekweg), terwijl het pad aan de Eemnesser kant de officiële naam *Goyergracht Zuid* draagt zonder daar een straatnaambord te kunnen bekennen (postcodes 3755 MX en MZ, ook oneven huisnummers, beginnend bij Laarderweg). Voor hoe lang nog? Wie Eemnesser adressen daar bezoekt zal doorgaans langs de *Gooiergracht* binnen komen en de indruk hebben in Laren te zijn. *Domstraat* of *Jan van Arkelweg* zouden meer toepasselijke namen zijn omdat hier nooit een gracht is geweest. Alleen de *Goyergracht Noord* (postcode 3755 AA) kan enige aanspraak maken op de naam. 'Goyer' had ook gewoon 'Gooier' kunnen zijn, want niemand kan aanwijzen wat de oudste spelling was. Iedereen deed maar wat, naar believen *Go(o)ijer*, *Go(o)yer*, *Gooier* of de diverse vormen van *Goois(ch)e*. Er waren namelijk geen spellingsregels.

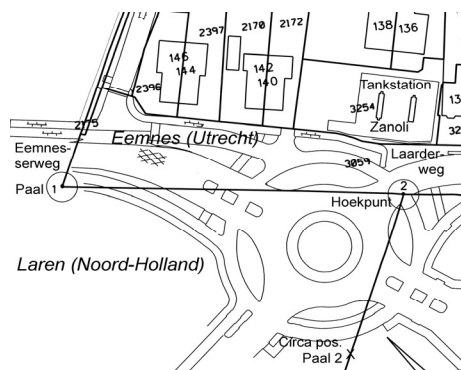
Afb. 4: Fragment van de kaart van Lucas Jansz Sinck uit 1619 (Nationaal Archief, VTH 2582) met het zuiden boven. De Meentweg en Wakkerendijk zijn goed te zien. Verder is de verkaveling van de Bouwvenen ten oosten van Blaricum te zien. De gestippelde lijn met de tekst 'Die Limiet Scheijdinge' moet eerder gezien worden als de rooilijn op de Domtoren. De dubbele lijn daarnaast zal de Gooiergracht zijn. De stippellijn zet zich naar het zuiden vaag voort langs de tekst '[ro]oijt op den doemtoren van [Utrecht]' tot aan een punt No. 11 op deze kaart (tegenwoordig grenspaal 6), waarbij de 'landsgrens' naar het oosten afboog langs de Jan Swarten Steech, zoals dat in 1535 was bepaald.

De provinciegrens langs Baarn en De Bilt

De twee vakken waarover het hier gaat vormden pas in 1719 de provinciegrens tussen Utrecht en Holland. Daarvoor, sinds en volgens het vonnis van 1535, nog eens bevestigd in 1541 en 1550¹³, liep de grens tussen de beide gewesten langs de huidige gemeentegrens Baarn-Eemnes – ooit de *Jan Swarten Steech* langs het verlengde van de Drakenburgergracht – tot aan de Wakkerendijk. Vandaar ging hij ongeveer in het verlengde van de dijk met een flauwe knik, waar vanouds de Beukenboom heeft gestaan, achter de huidige camping De Zeven Linden naar kasteel Drakenstein. Daar ging hij dan omheen naar de huidige hoek bij de tegenwoordige hoekpaal 16, de plek waar tot in 1719 drie stenen de grens markeerden. Het verloop is duidelijk te volgen op de nauwkeurige kaart van Sinck (afb. 7), maar ook op de wat schematische kaart uit ca. 1539 (afb. 1). Het verslag van de grensinspectie uit 1539¹⁴ vermeldt duidelijk het verloop van de ‘landsgrens’ rond het (toen Hollandse) Baarnse Veen en De Vuursche.

De bisschoppen van Utrecht deden alsof dit gebied hun territorium was. Dat blijkt wel uit het volgende. Bisschop Jan van Diest (overleden 1342) zou al aan Frederik heren Wernerszoon het Baarnse Veen in leen hebben gegeven. Zijn zoon Werner van Drakenburg kreeg in 1359 voor 28 jaar van het kapittel van Sint Jans te Utrecht De Vuursche in pacht. Hij noemde zich later Heer van Drakenburg en Drakenstein. Warnars of Werners Hofstede, te zien op de kaarten van 1539 en 1619, was de voorloper van het huidige Drakenstein.

De Geheime Raad van Karel V besliste anders in 1535. Dit was gebaseerd op een reeds in ca. 1470 gesloten overeenkomst tussen Hertog Karel van Bourgondië, graaf van Holland, en bisschop David van Bourgondië. Door oorlogsomstandigheden is die zaak toen niet uitgewerkt. Daarin werd de grens van Holland in principe gelegd langs en in het verlengde van de Wakkerendijk, met uitzondering van Eemnes ten westen van de Wakkerendijk (incl. nu Meentweg), omdat daarover immers sinds 1356 een overeenkomst was. Eigenaren uit het Utrechtse, die hun rechten konden aantonen, behielden het recht de grond te gebruiken. Er werd in het vonnis van 1535 ook verordonneerd dat de Gooiers niet in dit gebied mochten komen graven, plaggen ste-

Afb. 5: Tegenwoordige situatie bij de grenspalen 1 en 2 bij de rotonde in de Laarderweg (Eemnes) en Eemnesserweg (Laren). Met dank aan de Gemeente Eemnes.

Afb. 6: Ansichtkaart met de 'Gooiergracht' omstreeks 1920 ter hoogte van de Heideveldweg, voordat deze gedempt en bestraat werd rond 1950, (coll. Ernst H.J. Wortel, Laren). Rechts is het pad te zien dat in Eemnes ligt en tegenwoordig officieel de straatnaam Goyergracht draagt. Direct links ziet men een greppel met water. Dit is vanouds de grensmarkering, '4 voet breed, 2 spitten diep', zoals die meer naar het zuiden meestal is te zien. Volgens overlevering stroomde hier rond 1900 helder water, vermoedelijk kweelwater. De enigszins uitgegraven vlakte links naast de greppel kan niet echt een 'gracht' worden genoemd, meer een overloop bij wateroverlast, net als uiterwaarden bij de grote rivieren. De poel is misschien uitgegraven om vee, schapen, dorst te laten lessen. Het kan ook zandwinning voor eigen gebruik door boeren zijn geweest. Tegenwoordig ligt onder het smalle plantsoen langs de grens de afvoer van de rioolwaterzuivering van Hilversum Oost, die eindigt in de vijver bij de rotonde.

ken, etc.. Daarom moest er een aparte scheiding bepaald worden, globaal langs de huidige provinciegrens.

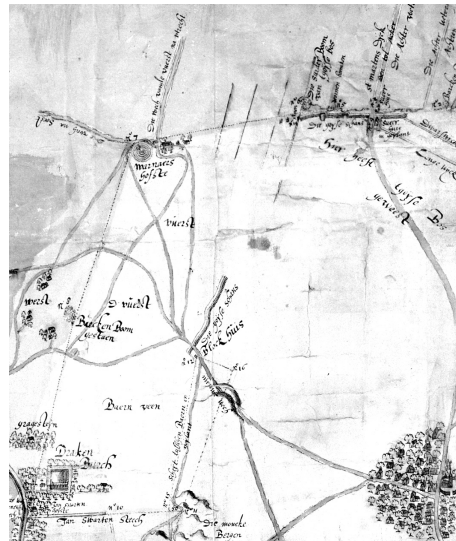
In 1537 hadden ook, na enige gewelddadige verwickelingen waarbij een Gooier het leven liet, de Baarnaars een regeling getroffen met Holland¹⁵. Zij konden tegen een geringe erfpacht het Baarnse Veen gebruiken alsof het hun eigendom was, zoals ze dat al heel lang hadden gedaan. De begrenzing zal dezelfde zijn als de lijn op de kaart van Sinck uit 1619 met de aanduiding '*Scheidt tusschen Baern en Goylant*' (afb. 7).

Opmerkelijk is dat ten zuiden daarvan geen grenslijn staat aangegeven. Wel wat kennelijk bestaande greppels en de Gooier Schans bij Kievitsdal. Dat is niet zo verwonderlijk, want hier waren nog rond 1620 en tot in de achttiende

eeuw herhaaldelijk problemen tussen Maartensdijkers (Oostveen) en Gooiers. Daarover meer bij de behandeling van dat grensvak.

Er zijn begrijpelijke verklaringen voor het veronachtzamen van het feit dat het Baarnse Veen en De Vuursche bij Holland hoorden, hoewel het hier en daar wel eens wordt genoemd –volgens mijn bevindingen abusievelijk – als een kortdurende aangelegenheid. Allereerst was Nederland een verzameling van onafhankelijke ‘landen’. Het in eigendom hebben van grond over de ‘landsgrens’ heen was ongebruikelijk. Toen Karel V sinds 1528 landsheer werd over Utrecht en Holland (naast andere gebieden), werd dat hier in de omgeving gemakkelijker. De maatschappij was er met de toch al moeilijke en verschillende wijzen van belastinginning echter nog lang daarna niet op ingericht. Delen van Ridderveen, Oostveen, het Baarnse Veen en de Heerlijkheid De Vuursche, overigens spaarzaam bevolkt, lagen ineens in Hollands gebied.

Hoewel de vonnissen van de Grote Raad uit 1541 en 1550 bij herhaling duidelijk zijn over de landsgrens (limieten), blijken de Utrechtse vaststellen van de intern-hollandse begrenzing voor de Gooiers te interpreteren als de nieuw vastgestelde grens van Utrechts gebied. De Gooiers laten zich blijkbaar nergens tegenhouden en plagden, groeven en hakten er lustig op los, want het was toch Hollands gebied, dus Goois. Degene die er ook daarom erg grote moeite mee had was Jan van Culemborg, ridder, Heer van Renswoude, Vuursche, etc.’. Zijn Heerlijkheid De Vuursche, die hem mede prestige gaf in de ridderschap van Utrecht, lag voor het grootste deel in het Hollandse en hij deed verwoede pogingen vanaf ca. 1550 tot aan 1568 – door zijn weduwe – om de Heerlijkheid weer bij Utrecht te laten horen. Vergeefs, want in 1568 werd nogmaals het vonnis van 1556

Afb. 7: Dit fragment van de kaart van Sinck uit 1619 (Nationaal Archief, VTH 2582), zuiden boven, laat het Baarnse Veen en De Vuursche zien. Daar waar staat 'Scheyt tusschen Baern en Goylant' ligt nu nog (het restant van) de Roeterswal, ca. 100 m ten oosten van de huidige provinciegrens. De stippellijn naar het punt No. 16 op deze kaart (niet te verwarren met grenspaal 16) is de rooilijn op de Domtoren. Dat punt ligt op een plek die ongeveer overeenkomt met de inrit van de Hilversumse Golfclub aan de Soestdijkerstraatweg te Hilversum.

bekrachtigd, waarin zijn eisen werden afgewezen, en nogmaals de bestaande ‘landsgrens’ van 1535 als zodanig aangehouden. Wel werd zij in 1571 nogmaals gesteund in het vergoeden van de door de Gooiers toegebrachte schade om via de deurwaarder boetes op te kunnen laten leggen¹⁶.

Het is niet uitgesloten dat langzamerhand in de praktijk een situatie ontstond dat dit gebied in de praktijk toch als Utrechts werd beschouwd, zoals dat ook voor 1535 moet zijn geweest. Met het afzweren van Philips II als landsheer in 1580 trad natuurlijk een andere situatie in. Het Hof van Holland nam min of meer de rol van de Grote Raad van Mechelen over. De kaart van Sinck uit 1619 reflecteert nog steeds de situatie van 1535. Als onderwijl die situatie was gewijzigd, dan had dat wel op die kaart gestaan. Er zijn allerhande documenten van rond 1619 en daarna bewaard gebleven. Als er daarna een nieuwe grensbepaling tussen de provincies Utrecht en Holland zou zijn overeengekomen, dan zou die zeker door Van de Water zijn vermeld. Ergo, tot 1719 hebben formeel De Vuursche en het Baarnse Veen bij Holland gehoord. Het spreekt natuurlijk voor zich dat in 1719 een einde werd gemaakt aan de ingewikkelde en verwarrende situatie. In 1708 waren de Staten van Holland de hele ongrijpbare toestand in het Gooi zat en lieten diverse zaken uitzoeken. Resultaat was ook dat de grens met Utrecht in 1719 opnieuw werd vastgesteld¹⁷.

Verder waren schrijvers als Enklaar en De Vrankrijker, in navolging van Perk, gericht op het Gooi en in dat verband op de grenzen van het Gooi. Zo ontwikkelde zich een blinde vlek in de geschiedschrijving waarbij aangenomen werd dat de grens van het Gooi dezelfde was als die tussen Utrecht en Holland. Dat hoefde niet zo te zijn, zoals dat ook vanouds niet het geval was bij Loosdrecht, wel bij Holland, niet bij het Gooi. Complicerende factor was dat het omstreden gebied bestond uit uitlopers van gebieden die voor 1535 hoorden bij nog steeds in Utrecht gelegen gerechten c.q. dorpen, Maartensdijk, De Bilt en Baarn. Alleen de Heerlijkheid De Vuursche lag voor 90% in dit gebied met een uitloper richting Soest in Utrechts gebied, maar was verder van weinig betekenis.

Paal 7 – paal 10

Paal 7, het driegemeentenpunt van Baarn, Laren en Eemnes, hoort in de middenberm van de A27 te staan, maar is na een tijd op de werf van de provincie Noord-Holland te hebben gelegen, uiteindelijk in de berm op Utrechts gebied geplaatst, op de grens tussen Eemnes en Baarn. Paal 10 staat bij Restaurant Groot Kievitsdal. Dit grensvak ligt ca. 80 meter ten westen van de wal die sinds begin achttiende eeuw bekend staat als Roeterswal¹⁸. Op de kaart van Sinck is dit de *‘Scheyt tusschen Baern en Goylant’*.

De reden waarom dit in 1719 grensvak niet langs de Roeterswal is gelegd is niet bekend. Er is echter een verklaring. Vroeger waren degenen die grond langs een weg hadden liggen verantwoordelijk voor het onderhoud. Aan de

Afb. 8: De Roeterswal parallel aan de provinciegrens (foto auteur).

weg naar de Lage Vuursche, langs de Roeterswal, waren aan de ene kant de achteruitgangen van buitenplaatsen als Drakenburg en Groeneveld, aan de andere kant heide van de Gooiers. Zou de weg helemaal op Goois gebied hebben gelegen, dan zouden alleen de Gooiers verantwoordelijk zijn voor het onderhoud. Door een deel van de weg op Utrechts gebied te leggen zouden ook de eigenaren, tevens gebruikers van de genoemde buitenplaatsen in het onderhoud moeten voorzien.

Van dit grensvak is nooit sprake geweest dat het op de Dom is gericht en men ziet dat ook direct als men zelfs in een oogopslag op de kaart kijkt. Hetzelfde geldt ook voor de Roeterswal.

Paal 11 – paal 16

De palen 10 en 11 zouden bij de verbreding van de Hilversumseweg/Soestdijkerstraatweg (N234) langs de grenslijnen naar het zuiden zijn verschoven. Dit vak heeft de meest woelige en problematische geschiedenis. Hier moest volgens het vonnis van 1541 ook een gemarkeerde scheiding komen die de Gooiers en de Maartensdijkse eigenaren binnen Hollands gebied uit elkaar zou houden. Het uitvoeren van het vonnis werd bemoeijlikt doordat het een

HKE-126

onduidelijkheid in zich droeg over de richting die de greppel moest nemen. Het komt neer op het gebruik van het woord ‘omtrent’ en de definitie van ‘het harde van Lapersweg’ in: *‘een rechte raye gemaakt sal werden, streckende uyten voorsz. gruppel [lees punt bij huidige paal 16] recht op langs het uytterste harde van den selven bossche [Gooier Bos], op ten selve cours en raye, als in omtrent dieselve raye, ofte gruppel (...) gelegen tusschen ’t veen van den Land-Commandeur en ’t veen van den Convente van Outwijk, daaraan gelegen, continuerende deselve nieuwe raye linierecht op den selven cours tot aan ’t harde van Lapersweg (...)’*. Op afb. 1 is de greppel tussen ‘die vrou van Outwijk’ en ‘die Lantscommandeur’ te zien in de vorm van de stok van de omgekeerde Y.

Bij het uitzetten van de greppel heeft de landmeter zich vergist door de oren te laten hangen naar de uitleg van de Maartensdijkers, die beweerden dat het ‘harde van Lapersweg’ op de plek lag van ‘het harde van Nieuwe Weg’, die op de kaart van Sinck uit 1619 is aangegeven (afb. 7). In 1550 moest uiteindelijk na protesten van de Gooiers de uitgezette grensmarkering, die zelfs nog meer afboog naar het Sint-Janskerkhof, vernietigd worden. Op de kaart van 1619 staat vermoedelijk het begin van deze greppel aangegeven, gericht op het punt *No. 16* (niet te verwarren met paal 16 !). Verder geeft hij *‘Die goijse schans’* bij het *Blockhuis*, die meer is gericht op ‘het harde van Lapersweg’ op De Vuursche.

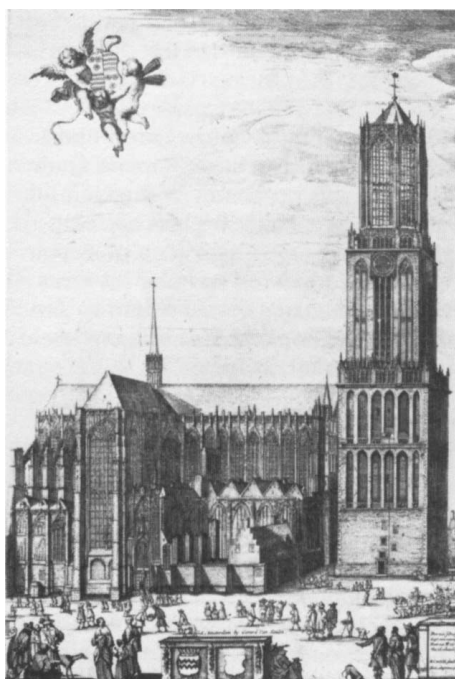
Men mag veronderstellen dat toen de scheiding is verlegd in de richting van het Blokhuis, hoewel de kaart van Sinck – als discussiestuk, net als de kaart van 1539 – daarover geen definitief uitsluitsel geeft. In 1719 is het grensvak in elk geval duidelijk gedefinieerd en pas veel later met stenen palen gemarkeerd. Hij loopt recht door en langs vanouds de Gooise Schans, die nu in de golfvelden van Kievitsdal moet liggen. Deze greppel wordt altijd *Hollandse Sloot* genoemd, hoewel er nooit water in staat. Dit grensvak zou oppervlakkig gezien wel op de Dom gericht kunnen zijn, maar er wordt in de documenten van 1719 niet over gerept. We zullen zien.

Hoe nauwkeurig op de Dom gericht?

Het was mij opgevallen op de kaart uit 1539 (afb. 1) dat de rooilijn niet naar de toren was getekend, maar op het torentje op het kruis van het schip en het dwarsschip. Zou dat de verklaring zijn voor de inschinkingen tussen de palen 1 en 2? Grofweg kon dat, paal 1 op de rooilijn vanaf de Leeuwenpaal naar de toren, paal 2 op het torentje op het schip dat er vroeger op stond (afb. 9). De afstanden zouden in verhouding kunnen kloppen. Ik ben daarom eens gaan praten met een gepensioneerd landmeter, de heer T.A. Nieman te Hollandsche Rading. Het blijkt heel gemakkelijk te zijn het allemaal uit te rekenen. Men hoeft geen rekening te houden met de bolling van de aarde op zo’n afstand. Op de topografische kaarten van Nederland staat een raster van lijnen op een kilome-

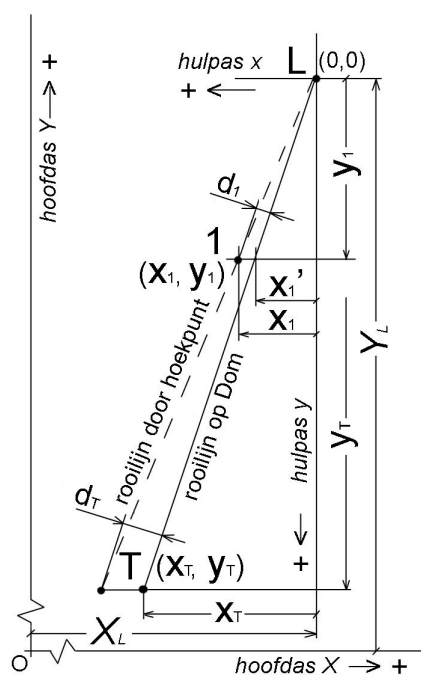
ter afstand. Globaal kan men de coördinaten van allerhande punten op grond hiervan bepalen, ca. 10m nauwkeurig. Nauwkeuriger is het om deze te halen uit de digitale basiskaart van het kadaster. Door vriendelijke medewerking van de landmeetkundige afdelingen van de gemeenten Utrecht en Hilversum, en een ambtenaar van ruimtelijke ordening in Eemnes, heb ik de coördinaten van kadastrale grenshoekpunten en die van de Domtoren en het kruispunt van het schip van de kerk gekregen.

Het gaat te ver om hier uit te leggen hoe men een en ander uitrekent, maar het werkt op basis van driehoeksverhoudingen. Afb. 10 laat schematisch zien hoe dat gaat aan de hand van het voorbeeld van paal 1 ten opzichte van de rooilijn vanaf de Leeuwenpaal (L) op de Domtoren (T). Men kan ook een rooilijn trekken door paal 1 (stippellijn) en dan kijken hoe ver men met de rooilijn langs de

Afb. 9: De Domtoren zoals die eruit zag even voor 1660, voordat door de tornado van 1 augustus 1674 het hele schip werd weggevaagd. Het dwarsschip en het koor bleven gespaard tot heden toe. Toen stond er een torentje op het kruispunt van het schip en het dwarsschip. (Ontleend aan R.A. Hoogland sr., *Kroniek van Utrecht*, 1978.)

HKE-128

Afb. 10: Voorbeeld van bepalen afwijking van een kadastraal grenshoekpunt (hier 1) ten opzichte van de rooilijn op de Dom (hier tussen L = Leeuwenpaal en T = Domtoren). De opgegeven afstanden verwijzen naar tabel 1.

toren gaat. Opgemerkt moet worden dat de palen niet overal meer op hun oorspronkelijke plek staan. Er wordt daarom steeds gewerkt met de kadastrale hoekpunten waar ze vanouds stonden. De hoekpunten van de palen 1, 2 en 6 zijn beoordeeld ten opzichte van de rooilijn L-T, vanouds de rooilijn op de Domtoren. Van de andere twee grensvakken is dat gedaan voor hoekpunt paal 10 t.o.v. de rooilijn vanaf hoekpunt 7 en van hoekpunt paal 11 t.o.v. de lijn vanaf hoekpunt 11, beide op de toren (T). Van de laatste is het ook nog eens gedaan op het kruis van de kerk (K). In Tabel 1 zijn de resultaten verwerkt.

(Hoek)Punten		Coördinaten (landelijk)		T.o.v. hulpassen			Afwijking	Noot
		X (meter)	Y (meter)	x (m)	y (m)	x' (m)	d (m)	
bij Leeuwenpaal	L	146728.03	477110.16	0	0			
bij grenspaal 1	1	145220.44	474064.85	1507.58	3045.32	1425.63	73.44	
bij grenspaal 2	2	145296.41	474053.15	1431.62	3057.02	1431.11	0.46	
bij grenspaal 6	6	143773.76	470810.83	2954.26	6299.34	2948.96	4.80	
Domtoren	T	136777.49	455854.62	9950.54	21255.54	<i>9968.43</i>	<i>16.21</i>	(1)
bij grenspaal 7	7	143898.71	470803.44	0	0			
bij grenspaal 10	10	143329.84	468730.61	568.88	2072.83	987.44	-403.64	
Domtoren	T	136777.49	455854.62	7121.22	14948.82	<i>4102.61</i>	<i>-2725.19</i>	(1)
bij grenspaal 11	11	143380.22	468694.76	0	0			
bij grenspaal 16	16	141787.14	465538.58	1593.08	3156.19	1622.99	-26.70	
Domtoren	T	136777.49	455854.62	6602.73	12840.14	6481.03	<i>-108.23</i>	(1)
bij grenspaal 11	11	143380.22	468694.76	0	0			
bij grenspaal 16	16	141787.14	465538.58	1593.08	3156.19	1610.19	-15.28	
Kruis Domkerk	K	136840.08	455875.24	6540.14	12819.52	6470.62	<i>-61.92</i>	(1)

Tabel 1: Berekeningstabel met gegevens over de verschillende kadastrale hoekpunten waarop de grenspalen feitelijk behoren te staan, met als resultaat de afwijkingen haaks op de rooilijn op de Dom (T= toren, K= kruis van de kerk). Positief is afwijking naar het westen, negatief naar het oosten. Zie afb. 10 voor de schematische voorstelling. Noot (1): Afwijking d op deze regel is alleen de afstand waarop de rooilijn door het punt van de daarboven gelegen regel langs de toren of het kruis van de kerk gaat.

De uitkomst van tabel 1 is treffend. De oorspronkelijke plaats van paal 2 ligt maar een halve meter uit de rooilijn, terwijl de hoek van paal 6 bijna 5 meter afwijkt. Dat is ijselijk nauwkeurig wat betreft de hoek bij paal 2. De hoek van grenspaal 1, die op dat punt staat, ligt ca. 73,5 m uit de rooilijn. Let wel, alle afwijkingen zijn haaks op de rooilijn gemeten. Ook de fout van de hoek van paal 6 is niet slecht. Als de rooilijn van de Leeuwenpaal door deze hoek wordt getrokken, dan scheert hij op ruim 16 meter afstand westelijk langs het hart van de toren. Wanneer vanuit hoekpunt 2 wordt gerooid dan is dit natuurlijk groter,

bijna 25 meter. De voet van de toren is ca. 18.5 m vierkant, ca. 26 m diagonaal, dus niet ver mis. Er is dus bij deze grensvakken geen sprake van dat er op het torentje op de kerk is gericht. Er moet op de grote Domtoren zijn gericht, waarbij dat bij het noordelijke deel mis is gegaan om onduidelijke redenen, terwijl het tweede vak ook niet helemaal correct is gelukt. Een beetje gesjoemeld of niet goed gekeken. Wie zal het zeggen.

Het derde grensvak is, zoals we van begin af aan wisten, in de verste verte niet op de Domtoren gericht. Het moet gezien worden als een schakel tussen de uiterste hoek in de grens van Eemnes naar de plek waar ooit het Blokhuis stond, de plek die in 1535 bedoeld werd met '*het harde van Lapersweg*'. De grenslijn 11-16 wijkt bij paal 16 (-)26,7 m naar het zuidoosten af. Men kan hier ook de berekening doen door een lijn te trekken door 11 en 16 en kijken waar deze op de hoogte van de Domtoren uitkomt. Dan zit men ca. (-)122 meter ten oosten van de toren. Het lijkt erop dat dit grensvak eerder op het torentje van het kruis van de kerk is gericht dan op de grote toren. Maar dan zit men toch nog ca. 62 meter naar het zuidoosten mis. Er wordt in de vonnissen van 1541 en 1550 ook helemaal niet gerept over enig richten op de Dom, op toren noch kerk. Het lijkt puur toeval dat de lijn zo dicht in de buurt komt van zo'n rooiing. Kortom, alleen het vak tussen de palen 2 en 6 is in principe op de Domtoren gerooid, waarbij paal 2 nog het meest nauwkeurig op de rooilijn van de Leeuwenpaal op de Domtoren stond, maar een halve meter ernaast.

Literatuur en Bronnen

- D.Th. Enklaar, *Middeleeuwse rechtsbronnen van Gooiland*, Utrecht 1932. Transcriptie van rechtsbronnen.
- D.Th. Enklaar, 'De oudste kaarten van Gooiland en zijn grensgebieden', in: *Nederlandsch Archiefblad*, 39 (1931/32), p. 185-205.
- W.A. Boekelman, *De Leeuwenpalen in het Gooi*, Laren (NH) 1985. Dit boekje (beperkte oplage) gaat vooral in op de geschiedenis van de huidige palen.
- J. Groeneveld, 'De oostgrens van Holland langs het Gooi na 1300' in: in: *Tussen Vecht en Eem*, 22 (2004) nr. 4, p. 268-286. Hierin wordt vooral de historie van de verschillende grensverlopen aan de hand van bekende vonnissen systematisch op een rij gezet.
- J. Groeneveld, 'Grensrelicten en oude wegen op De Vuursche – De kaart van Lucas Jz. Sinck uit 1619', in: *Tussen Vecht en Eem*, 23 (2005) nr. 1, p. 26-38. Hierin wordt de kaart van Sinck over een topografische kaart gelegd en daarmee de nauwkeurigheid van deze kaart aangetoond, alsmede de ligging van een aantal objecten bepaald.
- S. Groeneveld en A.H. Huussen jr., 'De zeventiende-eeuwse landmeter Jasper Adrieansz. en zijn kartografisch werk', in het bijzonder hoofdstuk 2, 'De limietscheiding tussen Gooiland en Utrecht', p. 140-148, in: *Hollandse Studiën*, deel 8, Historische Vereniging Holland, Dordrecht 1975. Hierin wordt de kaart van 1539 nader gedateerd als verbetering op Enklaar (1931/32) en daarbij een aantal nadere bewijzen aangehaald, o.a. de inspectie van de grens van 1535 op 29 juli 1539 en daarna.
- J.M.I. Koster-van Dijk, *Gooilanders voor de Grote Raad 1470-1572*, Amsterdam 1979. Inventarisatie met transcriptie van een beperkt aantal bronnen.

- A. Perk, *Hortensius over de opkomst en ondergang van Naarden*, serie *Werken van het Historische Genootschap te Utrecht*, nwe. serie no. 5, Utrecht 1866.
- J.B. Rodenburg, *De grenzen van het Gooi*, Hilversum 1938. Hij behandelt eigenlijk alleen het stuk langs Eemnes.
- J. van de Water, *Groot Utrechts Placaatboek*, dl. 1, Utrecht 1729. Op p.138-152, zijn documenten verzameld over de grenskwesties tussen het Sticht en Holland; transcriptie van rechtsbronnen.

Noten

1. Harmen Kos, 'De Leeuwenpalen op de grens van Noord-Holland en Utrecht', in: *De Ratel* (tijdschrift van de Historische Kring Huizen), oktober 2005, p. 7-10.
2. Roland Blijdenstein, *Tastbare Tijd – Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht*, Amsterdam 2005. De eerste druk (mei) bevat een foutief onderschrift bij de kaart van ca. 1539 op p. 267. In de tweede druk (september) is dit gecorrigeerd naast andere aanvullingen en correcties.
3. Gooi en Eemlander, donderdag 23 juni 2005, Eric Lorier, 'Utrecht toont haar eigen geschiedenis', p. R2.
4. Enklaar: 'Memorie in het proces door Jan van Culemborg, Heer van De Vuursche, met de Staten van Utrecht, voor den Grooten Raad te Mechelen tegen die van Gooiland (...)', p. 119-132. Niet gedateerd, in elk geval na 1541 en voor eind 1556, toen de eisen werden afgewezen (J.M.I. Koster-van Dijk, *Gooilanders voor de Grote Raad 1470-1572*, p. 52-53; Enklaar, 137-138).
5. Van de Water: Sententie van de Geheime Raad van 15 oct. 1535, p. 119 e.v..
6. Idem, p. 123 e.v..
7. Abusievelijk is in mijn artikel in TVE 22e jrg, nr. 4, dec. 2006 op p. 277 een roede voor 7.9 m aangezien afgerond op ca. 8 meter. Uit vergelijking van de afstanden van de inschinkelingen van ca. 20 roeden (paal 1 -2) blijkt dat het in het akkoord met de Eemnessers om Utrechtse dan wel Hollandse roeden (3,76 à 3,77 m) gaat, die daarna ook steeds worden gehanteerd tot in 1719.
8. H. Schaftenaar, 'De grenzen van Naarden', *Tussen Vecht en Eem*, 20 (2002), p. 27-36.
9. Kaart van Lucas Jansz Sinck,
10. *Laarder Courant De Bel*, 10 augustus 2006.
11. G.L. de Boer, *Langs de grens van Laren*, Laren 2006 (verwacht in oktober).
12. Rodenburg, p. 39.
13. Koster-van Dijk, p. 121-136.
14. Groeneveld en Huussen, p. 144. e.v..
15. Van de Water, Sententie van de Grote Raad van Mechelen, 21 mei 1541, waarin gerefereerd wordt aan de overeenkomst met Baarn op 2 april 1537.
16. Koster-van Dijk: Sententie van de Grote Raad van 15 mei 1568, waarin het provisionele vonnis van 26 september 1556 (zie Enklaar V) verbindend verklaard wordt, en zoals in 1535 bepaald, de grenzen van toen ongewijzigd blijven de Vuursche bij Holland blijft (p. 137-145). Sententie van idem van 26 november 1561, waarbij aan deurwaarder Adriaen van Croeswijck opgedragen wordt de door de Gooiers verstoorde executie van vorige vonnis m.b.t. de schadeloosstelling van Agatha van Alkemade, wed. Jan van Culemborg, met assistentie te volbrengen. (p. 146-150).
17. Anton Kos, 'De erfgooiers en hun gemene gronden; de namenlijst en kaart(en) 1708-circa 1740 – Wie bent u en wat heeft u?', in: *Historisch Geografisch Tijdschrift*, 22 (2004), p. 10-22.
18. Groeneveld, 2005.

Boekbesprekingen

SOEST, BAARN EN EEMNES

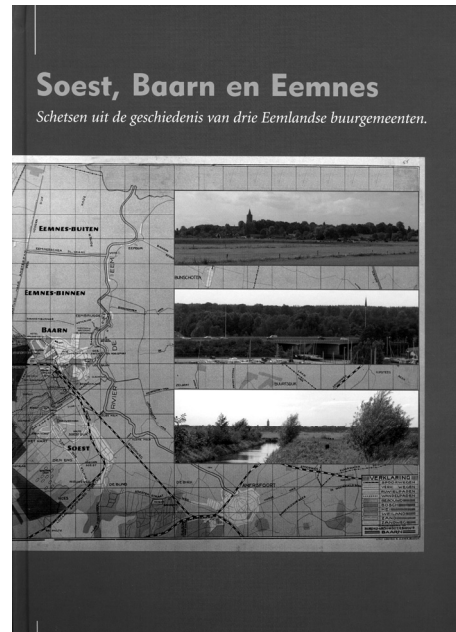
De ondertitel van dit boek is "schetsen uit de geschiedenis van drie Eemlandse buurgemeenten". Het geeft twintig typerende verhalen over minder bekende stukjes geschiedenis van de drie dorpen. Daarbij staan zo'n tachtig mooie foto's van panden, personen, gebeurtenissen, landschap en objecten. De meeste aandacht gaat uit naar de periode van 1800 tot 1950, maar ook enkele veel oudere en meer recente onderwerpen worden behandeld. Veel verhalen gaan over samenwerking of vetes tussen bewoners of bestuurders in twee van de drie dorpen.

Verhalen die Eemnes vooral raken

- De grens tussen Gooi- en Eemland - door Ton Reichgelt & Jaap Groeneveld.
- Soesters voelen zich thuis in Eemnes - door Hans Kruiswijk.
- De koninklijke banken in de kerken - door Gerda Hoekveld.
- De familie Rutgers van Rozenburg - door Wim de Kam.
- Turf en stormvloeden - door M. Mijnsen-Dutilh.
- De Eem van Eembrugge tot 't Raboes - door Arie ter Beek.

Maar ook de volgende algemene stukken zijn zeker de aandacht waard:

HKE-132

- De oude postwagen - door F. de Wit.
- Paleis Soestdijk in de oorlogsjaren 40/45 - door Jan van Steendelaar.
- Een eeuw bankieren in Eemland - door Jan van Steendelaar & Jan Porte.
- Kaart van Eemland van 1926 - uitgegeven door V.v.V. Baarns Bloei.

Helaas zijn er hier en daar wat slordigheden in de afwerking, zoals tyfepfouten.

Enkele gegevens van het boek:

Uitgave: Rotary Club Baarn-Soest, mei 2006.

Omvang: 96 grote bladzijden.

Redactie: Jan Wessels, Wim de Kam en Jan van de Kraats.

Prijs: € 32,50. De opbrengst is geheel ten bate van Hospice De Luwte in Soest / Baarn e.o.

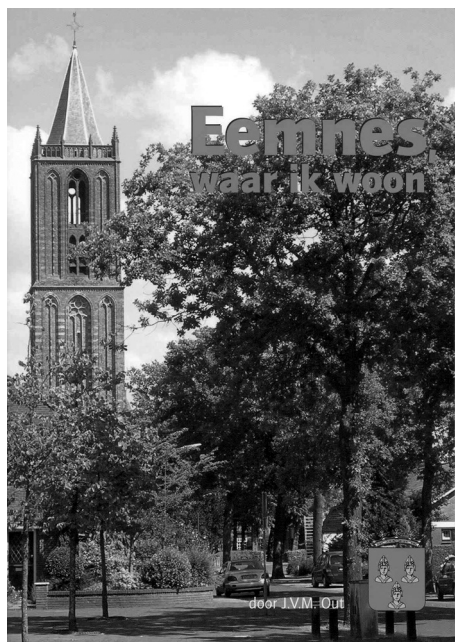
Verkoop: in Eemnes via Boekhandel Appelboom en Foeke de Wolf, Hasselaarlaan 25 (lid van genoemde Rotaryclub).

In de Oudheidkamer Eemnes kunt u het boek inzien: HKE-bibliotheek nummer 2AA 17.

Rom van der Schaaf

EEMNES, WAAR IK WOON

Dit is de titel van een boekje, dat dit voorjaar aan alle Eemnesser kinde-

ren uit de groepen 7 en 8 van de basisscholen werd uitgereikt. Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de bibliotheek werd dit boekje geschreven. Men miste namelijk een eenvoudig boekje voor de kinderen over de geschiedenis van hun eigen woonplaats. Als "verjaarsgeschenk" werd daarom dit boekje cadeau gegeven.

In 11 verhalende hoofdstukken wordt in "Eemnes, waar ik woon" de geschiedenis vanaf het ontstaan tot aan de geplande komst van een "dorpshart" verteld. Lekker makkelijk leesbaar, zonder moeilijke begrippen. De ramp van 1481 ("in veertienhonderd tachtig en één, was er in Eemnes een groot gevee..."), het huis met de koppen (Wakkerendijk 178), een nieuwe fiets voor de veldwachter, het vrijheidsmonument; dat zijn een paar van de andere onderwerpen, die ter sprake komen.

Ook ouders van basisschoolkinderen reageerden enthousiast: wat een leuk boekje om snel iets van de Eemnesser geschiedenis te weten te komen. En ook anderen, die het boekje o.a. in de bibliotheek en op de vrijmarkt met Koninginnedag kochten, reageerden positief over deze mooie uitgave. Een compliment aan ontwerper en drukker: jm2 en Drukkerij Image Team, is hier wel op zijn plaats.

U kunt dit boekje nu ook in de Oudheidkamer kopen. Die is iedere zaterdagmiddag van 14-16 uur geopend. De prijs is € 6.50.

Jan Out.

HKE-133

Wie kent ze nog?

In kwartaalblad 2006-1 blz. 29 werd bijgaande foto getoond zonder toevoeging van namen van de personen die daarop staan.

Het ontbreken van namen had een simpele reden nl.: we weten niet wie het zijn.

Egbert van IJken uit Kollum schreef ons het volgende:

In de drooggepompte sluis staan drie personen. Van de twee mannen op de voorgrond is degene die tegen de zijwand staat zeer waarschijnlijk Jan Scherpenzeel (Jan

Snoek), Meentweg 41b? De man daarnaast is mijn schoonvader Gerit Roodhart, Meentweg 57. Beiden waren zij werkzaam bij het Waterschap. Wie de derde persoon op de ladder is, is niet bekend. Mogelijk dat een van de lezers het weet.

Indien u de eerste en derde persoon meent te herkennen dan onder dank graag bericht aan

Joop Smids
Tel. 035-5387572
e-mail: jjsmids@kpnplanet.nl

HKE-134

Gezocht: Ebbenhorst-foto's

De werkgroep genealogie van de Historische Vereniging Soest is bezig met een onderzoek naar de familie Ebbenhorst in Soest en omgeving. Daarbinnen gaat de aandacht vooral ook uit naar het leven en werk van Johannes Ebbenhorst (1812-1883) getrouwd met Christina Kok en zijn zoon Cornelis Hendrikus Ebbenhorst (1843-1919), getrouwd met Antonia van 't Klooster. Zij waren de eerste fotografen in Soest en maakten foto's tussen ca 1860 en 1919. Hun werk omvat voornamelijk portretten van welgestelde boeren- en burgerfamilies, maar óók dorpsgezichten en afbeeldingen van buitenplaatsen en villa's in Soest en omgeving.

Wij zoeken mede ten behoeve van een publicatie en tentoonstelling contact met een ieder die beschikt over fotomateriaal gemaakt door vader en zoon Ebbenhorst en bereid is daarvan reproducties te laten maken, hetzij analoog, hetzij digitaal in

een goede resolutie. De Ebbenhorst-foto's zijn in het algemeen duidelijk als zodanig herkenbaar aan de onder de foto afgedrukte firmanaam en/of het logo op de achterzijde van de foto.

In de Soester boerenfamilies zijn wij goed thuis, maar over de bewoners van villa's en buitenplaatsen te Soest (en omgeving) is bij ons veel minder bekend. Daarom zoeken wij óók contact met hen die informatie hebben over de geschiedenis van deze villa's en buitenplaatsen en hun bewoners in de periode 1860-1919.

Als u wilt reageren kunt u contact opnemen met:

Gérard Derks
Plattenburgerweg 17
6824 ER ARNHEM

tel.: 026-3644051
email: gjm.derks@chello.nl

Van Agtmaal en Eemnes

Wie heeft er nog foto's van vader en zoon Van Agtmaal?

De Historische Kring Eemnes is van plan om in de tweede helft van 2007 een expositie in te richten onder de titel

Van Agtmaal en Eemnes.

Het gaat om werk van de fotografen Adriaan Gerard van Agtmaal (1887-1960) en Johannes Gerardus (Joop) van Agtmaal (1912-1990). Vader en zoon Van Agtmaal hebben in de periode van circa 1930 tot 1960 regelmatig foto's gemaakt in Eemnes. Ze fotografeerden vooral het boerenleven, dorpsgezichten, monumenten en de oude kledersdrachten. De afbeeldingen werden veel gebruikt voor ansichtkaarten en kalenders. Lange tijd werkten ze vanuit Baarn. Het ligt voor de hand dat er dus ook nog wel eens in Eemnes gefotografeerd werd.

Wij willen graag zo veel mogelijk foto's verzamelen, die vader en zoon Van Agtmaal in Eemnes gemaakt hebben. Daarom willen we

graag in contact komen met mensen die thuis nog foto's hebben liggen, die gemaakt zijn door vader of zoon Van Agtmaal. Van deze foto's zouden we dan duplicaten willen maken, die we vervolgens gebruiken voor de expositie. Op deze wijze krijgt u de foto's binnen zeer korte tijd terug.

Er verschijnt volgend jaar ook een artikel over vader en zoon Van Agtmaal in ons kwartaalblad. Mocht u meer van ze weten of thuis nog Van Agtmaal-materiaal hebben liggen dan zijn we daar ook in geïnteresseerd.

Kortom: alles betreffende Van Agtmaal is welkom. Kunt u ons helpen, wilt u dan contact opnemen met:

Henk van Hees
Kerkstraat 15
3755CK Eemnes
035 – 5389849
e-mail: info@kleinwee.demon.nl

Met genealogie de wereld rond

of: Hoe de genealoog op een bijzondere manier kan helpen

Door **HENK VAN HEES**

Al meer dan 40 jaar ben ik in mijn vrije tijd bezig met genealogie, een hobby waar ik nog steeds veel plezier aan beleef. Het afgelopen jaar heb ik in het kader van deze hobby een aantal wonderlijke ervaringen opgedaan, die ik de lezers van ons blad niet wil onthouden.

In mei 2005 kreeg ik contact met mevrouw Marijke Blok uit Amstelveen. Op verzoek van Patricia Lecourt uit La Suze in Frankrijk was ze op zoek naar de grootmoeder van deze Patricia. Die grootmoeder heette Jeanne Madeleine Berthe Lecourt, geboren op 01-07-1921 in Champcerie in Frankrijk. Al zeer jong ($\pm$ 16 jaar oud) kreeg deze Jeanne een zoontje, dat ze zelf niet kon opvoeden en dat werd grootgebracht door haar ouders. Later werd dit zoontje de vader van Patricia Lecourt.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam Jeanne in Duitsland terecht. Daar leerde ze een Eemnesser kennen. Dat was Cornelis (Cor) Pommer, geboren op 16 augustus 1918 als zoon van Cornelia Nagel uit Eemnes en een Belgische militair. Toen Cornelia Nagel in 1924 trouwde met Cornelis Pommer (1883 – 1929), werd haar zoontje Cor door haar man als het zijne erkend. Vanaf die dag ging zoontje Cor door het leven als Cor Pommer.

Op 23 mei 1945, direct na het einde van de oorlog, trouwden de Eemnesser Cor Pommer en de Francaise Jeanne Lecourt in Kiel in Duitsland. Na enige speurwerk in Eemnes kwam Marijke Blok met deze gegevens bij mij terecht. Zij vroeg mij om hulp bij het achterhalen van Jeanne Lecourt. De familie Pommer was mij wel bekend maar dan vanwege Giep Pommer, de vrouw van Peter Gieskens. Navraag bij deze familie leverde niets op. Zoals al eerder gezegd was Cor Pommer de zoon van Cornelia Nagel. Ook bij familieleden van haar kant werd ik niet wijzer.

Toen dacht ik ineens weer aan onze verzameling rouwadvertenties van Eemnessers. En warempel, daartussen trof ik een overlijdensadvertentie van Cornelia Nagel aan. Ze bleek geboren te zijn in Eemnes op 31 – 03 – 1897 en ze was overleden te Hilversum op 25 – 08 – 1988. Maar de mooiste ontdekking was dat er als contactpersoon bij vermeld stond:

Mevr. J.M.B. Pommer-Lecourt te Kraaifontein in Zuid-Afrika. (volledig adres vermeld).

HKE-137

Grootmoeder was dus met haar man Cor (inmiddels overleden) naar Zuid-Afrika geëmigreerd!!

Marijke Blok nam contact op met het adres in Zuid-Afrika maar dat leverde niets op. Vervolgens liet ze een oproep plaatsen in enkele grote Zuid-Afrikaanse bladen. Dat werkte wel. Het leverde een reactie op van de dochter van Cor Pommer en Jeanne Lecourt. Het betrof Diana Diemer-Pommer, geboren 22-09-1946 te Amsterdam.

Ze liet Marijke Blok weten dat haar moeder Jeanne Lecourt op 30 april 2003 in Kraaifontein – Zuid-Afrika was overleden. Ze had haar moeder vanaf 1976 in huis gehad in Kraaifontein. Verder gaf ze te kennen dat ze niet wist dat haar moeder op jonge leeftijd in Frankrijk een zoontje had gekregen. Ze was zeer benieuwd naar de dochter van dat zoontje, Patricia Lecourt. Via Marijke Blok werden toen de nodige contacten gelegd.

Begin juli van dit jaar werd ik weer benaderd door Marijke Blok. Ze liet me weten dat Diana Diemer-Pommer op bezoek zou komen in Nederland en ze wilde met haar graag rondkijken in Eemnes. Het leek haar leuk wanneer ik Diana in de Eemnesser Oudheidkamer wat meer over Eemnes en haar familie zou vertellen. Ik ging graag in op dat verzoek.

En zo verscheen Diana dan op 17 juli jl. in onze Oudheidkamer. Ze vertelde dat haar ouders met de kinderen in 1956 geëmigreerd waren naar Zuid-Afrika. In 1974, toen ze 28 jaar oud was, is haar vader overleden. Tijdens mijn rondleiding kwamen allerlei feiten waar ze haar vader in haar jeugd over had horen spreken weer naar boven. Zoals de Vaart, waarin haar vader had leren zwemmen en waarop hij had geschaatst en de achterste bank in de kerk waarop hij had gezeten omdat hij een onecht kind was en de oude Eemnesser boer, die hij wel eens had uitgelachen om zijn handicap. Toen ik haar wees op een tante van vaders kant nl. Giep Pommer, die getrouwd was met Peter Gieskens, zei dat haar niets. Maar toen ik de Potlepel noemde, zei dat haar des te meer. Aan het slot van mijn rondleiding vertelde ik haar dat ik zelf al twee keer in Zuid-Afrika was geweest bij een vriend van mij, die missionaris was in de Noordkaapprovincie. Ze reageerde direct door te zeggen dat ze ook een missionaris kende in de Noordkaap nl. pater Wijnand van Wegen. Op dat moment, toen we merkten dat we het over dezelfde pater Van Wegen hadden, werd de wereld wel heel klein.

Eemnessers zoeken elkaar kennelijk op in den vreemde. De ouders van Diana zijn rond 1970 op bezoek geweest bij pater Van Wegen, toen de pater nog niet zo lang in Zuid-Afrika werkte.

En zo was de kring rond! Dankzij de genealogie was Diana te weten gekomen dat ze nog een halfbroer heeft gehad en dat ze nog familie heeft in Frankrijk.

Dankzij het speurwerk van de Eemnesser Historische Kring is ze veel te weten gekomen over haar Eemnesser achtergrond.

Diana formuleerde het zo: "Een jaar geleden had ik nog geen verleden. Dankzij de vele informatie, die ik nu gekregen heb, verlaat ik Nederland met een verleden". Zeer voldaan verliet ze onze Oudheidkamer met het boek "Eemnessers door de eeuwen heen" als een prachtig souvenir onder de arm. Met tranen in de ogen gaf ze me een knuffel ("effe drukken" zeggen ze in Zuid-Afrika) voorzien van een "baie dankie!" Al eerder ontving ik een mooie dankbrief van Patricia Lecourt uit Frankrijk.

Toch een fijne hobby, hè, de genealogie!

**VERKRIJGBAAR
IN DE OUDHEIDKAMER**

**8 ansichtkaarten van het
vroegere Eemnes**

Per stuk 80 cent

Voor leden:
serie van 8 kaarten € 5,-

HKE-139

Een gevoelstemperatuur van -30 tot -40 °C

In deze tijd van hittegolven en zachte winters wordt er veel gesproken over klimaatveranderingen. Eén van onze leden stuurde ons dit artikeltje waarin de grilligheid van het weer in een historisch perspectief wordt geplaatst.

Het meest gevreesd is het winterseizoen. Magere Hein staat voor de deur en rampen zijn te verwachten. In de Middeleeuwen waren de winters gemiddeld genomen niet al te koud en de zomers vaak warm. Vanaf circa 1430 (Bourgondische tijd) tot circa 1860 evenwel gaan onze voorouders gebukt onder de zogeheten Kleine IJstijd.

De warme zomers laten verstek gaan en de winters zijn kouder. Ze beginnen soms al in november en houden aan tot in maart, de maand, die een wintermaand wordt. Er valt veel sneeuw. Een flinke voorraad hout en turf is onder zulke omstandigheden van levensbelang. In lange, strenge winters stookte men ten einde raad wel het meubilair op.

Hoe bar het weer kan zijn, leert een tragisch voorval, dat een tijdgenoot te Hilversum ons meldt: "1771, den 12 Jannuarie zijn tusschen hier (Hilversum) en Eemnes onder woelsneeuw verkleumt en dood gebleven, een moeder en dogter, deze zijn den 14 dezer alhier ge-

bragt en beschouwen, en vervolgens naar Eemnes gebracht om begraven te worren."

Hoe heeft dit kunnen gebeuren? Hadden die twee het niet zien aankomen? Als wij de weergesteldheid voor januari 1771 opslaan dan blijkt het volgende. Tot en met 7 januari is het zacht weer, al wijzen hagel- en sneeuwbuien op de nadering van de winter. Vanaf 8 januari gaat de temperatuur omlaag en komt het tot lichte vorst, waarbij er overal (wat) sneeuw ligt.

De wind waait zwak uit richtingen tussen west en noord. Niets wijst op streng winterweer. 's Avonds de 11de steekt er een harde wind op uit oostnoordoost en wordt het gevoelig kouder. Op zaterdag de 12de is het erg koud met een harde wind uit het oostnoordoosten. Het vriest dan matig tot streng. Moeder en dochter wilden misschien voor de zondag te Eemnes(?) zijn en kennelijk hebben zij na het lichte winterweer van de voorafgaande dagen het risico onderschat. De combinatie van een gevoelstemperatuur van min 30 tot min 40 graden (een gevolg van de harde wind) en de verblindende stuifsnieuw is hen fataal geworden.

Meta Loeff-Duurland

Ledenbijeenkomst 9 november

Van harte uitgenodigd voor de interessante ledenbijeenkomst op 9 november aanstaande in het Hervormd Centrum, Torenzicht 26 te Eemnes, aanvang 20.00 uur.

Sprokkelingen over de Eem en Eemnes

Het hoofdthema van de ledenbijeenkomst op 9 november aanstaande is de Eem. Zo'n 19 km. lang, is de het de enige rivier die in ons land én ontspringt (Koppelpoort Amersfoort) én uitmondt (Eemmeer). De Eem heeft een rijke en veelzijdige historie.

De Bunschoter Arie ter Beek is bij uitstek degene die zich al jaren verdiept in de velerlei facetten van de Eem. In het recent verschenen boek

'Soest, Baarn en Eemnes, schetsen uit de geschiedenis van de drie Eemlandse buurgemeenten' staan maar liefst vier artikelen van zijn hand over de Eem.

Op 9 november aanstaande zal Arie ter Beek de aanwezigen op een meeslepende wijze informeren over de schakeringen van de Eem. Met als titel 'Sprokkelingen over de Eem en Eemnes'.

Chris Houwer

HKE-141

Denkend aan EEMNES

Enige tijd geleden ontvingen wij het volgende gedicht. Het is een vrije variatie op het bekende gedicht "Denkend aan Holland" van Marsman. Een bijzondere visie op Eemnes beschreven door een rasechte Utrechter, die zo af en toe op bezoek komt bij zijn familieleden Wim Hilhorst en Marga Loerakker.

voor: Hanna Hilhorst

Denkend aan EEMNES

zie ik eindeloos veel boerderijen
- bang aan gene zijde van de dijk -
koppig naar de lage polder staan.

zie ik koeien in beton gegoten
weg van het zoppiggroene gras
en nooit meer leeuweriken die ten hemel gaan.

zie ik het ijsselmeer verschrompeld
- weet je nog de woeste Zuiderzee? –
een plasje nu waarop wat surfers staan.

en op koninginnedag de kloeke toren
gastvrij geopend tot in de lage spits
om al maar de klepel te doen slaan.

zie ik nieuwe stadse wijken groeien
en hordes pubers dagelijks balend
fietsend naar een ander dorp gaan.

en tenslotte zie ik de laatste burgemeester
met het vaan van vergane polderglorie
in de annexatiestrijd pruttelend ten onder gaan.

Wim Loerakker
19 maart 1998

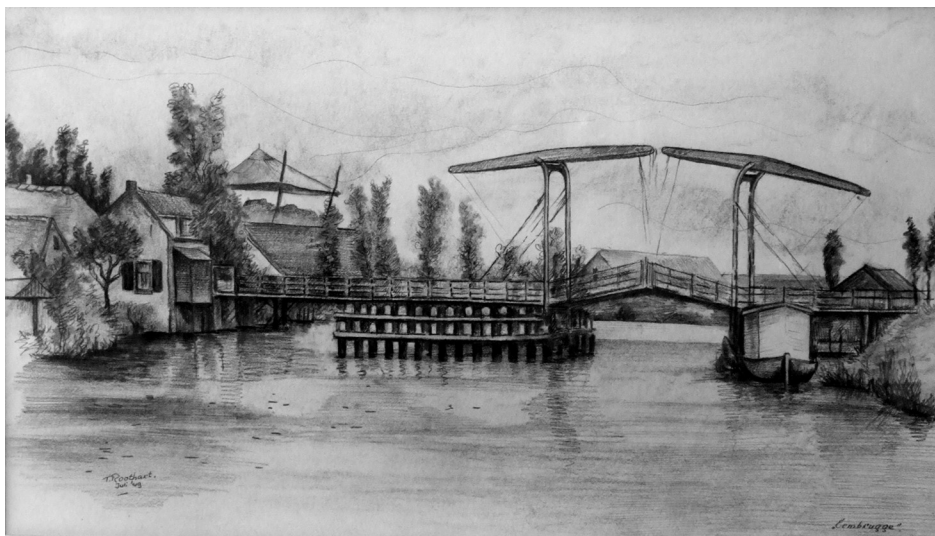
HKE-142

De Eembrug en Van Klooster

Er zijn veel foto's, schilderijen en tekeningen van de Eembrug gemaakt. De hier getoonde gewassen pentekening, die door Teun Roothart is gemaakt in juli 1949, is wel een heel bijzondere. In het kleine woonbootje, op de tekening rechts bij de brug, woonden korte tijd Gerit van Klooster (Gart Nok, 1898-1980) en zijn tweede vrouw Mie Gieskens (1909-1988). Daardoor geeft deze tekening van de Eembrug een verbinding tussen het in december 2005 gepubliceerde artikel over de tolgelden te Eembrugge (door Egbert van IJken) en het arti-

kel over de families Van ('t) Klooster in Eemnes (door Henk van Hees). Dat vertelde Hans Roodhart (geb. 1920). De tekening hangt in de huiskamer bij hem en zijn vrouw Eef Arends (geb. 1927), op Jan Steenlaan 30 te Huizen.

Aan de tekening zit verder een hele geschiedenis vast. In de zomer van 1949 trouwde broer Gijs (geb. 1918) van Hans Roodhart met Alie Roothart (geb. 1920), die een zusster was van de tekenaar. Zij kregen de tekening van de Eembrug in verband met hun huwelijk en hingen de

Eembrugge in juli 1949, door T. Roothart (1922-1982). Afmetingen zonder passe-partout 30 x 53 cm.

tekening in de boerderij Wakkerendijk 76, waar Gijs en Alie na hun trouwen gingen wonen. Toen zij later verhuisden naar Wakkerendijk 88, kwamen Hans en Eef te wonen op nummer 76. De tekening is daar gebleven en werd hun eigendom. Het is een werk uit de beginperiode van Teun Roothart, die zich geleidelijk ontwikkelde tot keramist en kunstschilder. Tot zijn huwelijk in 1955 woonde hij nog in Eemnes bij zijn ouders, die een kruidenierszaak hadden op Wakkerendijk 210. In die tijd hielp hij nog in de zaak van zijn

ouders, maar hij had al een atelier en keramiekoven bij de boerderij Wakkerendijk 268, waar zijn zuster Erna van Schie-Roothart woonde. Vanaf zijn huwelijk woonde hij in Naarden. Jaren lang had hij daar een keramiekwinkel in de Turfpoortstraat, terwijl hij veel schilderde in een atelier in Kortenhoef. Hij exposeerde veel; onder andere in het Stadhuis te Naarden. Zie voor meer informatie over Teun Roothart HKE 1983 blz. 52.

Rom van der Schaaf

ADVERTEERDERS:

Campagne & Van Bremen Makelaars BV
Restaurant Eemland,
Partycentrum 't Koetshuys
Rabobank Soest Baarn Eemnes
Notariskantoor mr. W.A. van der Sluis
De Valk Hensbergen Opticiëns
Welkoop, Groen & Doen

SPONSORS:

J. van IJken B.V. Oude Bouwmaterialen
Vrienden van de Oudheidkamer

Inleveren kopij

Kopij

- handgeschreven of getypt in overleg met redactie,
- op diskette (met afdruk) en illustratiemateriaal naar J. Smids, Graanoogst 3,

HKE-144

per e-mail (tekst) aan:

- hke-lay-out@xs4all.nl

Kopij voor het volgende kwartaalboekje ontvangen wij graag voor 15 november 2006.